

**Buck
Consultants
International**

Hier wordt gewerkt!

**Economische visie
Gemeente Berg en Dal 2017-2021
Concept**

In opdracht van:
Gemeente Berg en Dal

Opgesteld door:
Buck Consultants International
Nijmegen, 19 oktober 2016

Voorwoord

Hier wordt gewerkt!

Voor u ligt de eerste economische visie van de nieuwe gemeente Berg en Dal. Deze gemeente wil hiermee haar rol nemen om de economie waar mogelijk te stimuleren en ondernemers en organisaties te faciliteren.

Voordat we deze visie opstelden hebben we eerst een uitgebreide economische foto gemaakt van onze gemeente en de regio waarin wij opereren om een beeld te geven van onze werkgelegenheid en onze beroepsbevolking. Naast cijfermatige analyses hebben we vele werkbezoeken gebracht aan onze ondernemers. We bezochten bedrijven met grote omzetten en kapitaalinvesteringen, maar ook kleine bedrijven. We gingen (en gaan nog steeds) in gesprek met ondernemers op bedrijventerreinen, met zorginstellingen, sociale ondernemingen, winkeliers en dienstverleners. Al deze organisaties zorgen samen voor 13.350 arbeidsplaatsen op een totale beroepsbevolking van 17.840 personen.

Wat ons opviel bij al die gesprekken was dat de meeste ondernemers en organisaties langzaam uit een soort van overlevingsfase aan het komen zijn. Waar jarenlang de aandacht uitging naar kostenreducties en inperking van het personeelsbestand, krijgt men nu weer adem. Voorzichtig wordt weer gedacht aan uitbreidingsplannen, verbeteren van werkprocessen, intensievere samenwerking binnen de keten en ruimte voor sociaal ondernemerschap.

Onze ondernemers en organisaties bieden ook arbeidsplekken voor mensen die te lang aan de kant hebben gestaan. Zij zijn daarin een voorbeeld voor andere regiogemeenten, met naar rato de meeste leerwerkplekken en de grootste uitstroom naar reguliere banen uit de bijstand. Ondernemers en organisaties kunnen rekenen op ondersteuning van de gemeente bij het plaatsen van deze doelgroep, maar mogen ook rekenen op ons als het gaat om onze dienstverlening. De gemeente denkt mee bij uitbreidingsplannen, innovatie en samenwerking. We maken ruimte voor ontwikkelingen. De rol van de gemeente is daarbij faciliterend, verbindend en stimulerend. We zijn duidelijk in wat niet kan, maar denken ook mee over hoe het wel kan.

We willen geen slapend dorp zijn, maar een gemeente met een goed woon- en werkklimaat. Met deze economische visie gaan we samen met partijen uitvoering geven aan onze ambitie: Hier wordt gewerkt! Werkt u met ons mee?

Uw wethouder Economische Zaken en Werkgelegenheid Sylvia Fleuren

Inhoud

		Blz.
1	Inleiding	4
	1.1 Achtergrond	4
	1.2 Samenhang met ander beleid	4
	1.3 Leeswijzer	5
2	Ambitie en doelen	6
	2.1 Economische ambitie	6
	2.2 Economische doelen	7
3	Uitgangssituatie	8
	3.1 Inleiding	8
	3.2 Economische structuur	8
	3.3 Bedrijfsomgeving	11
	3.4 Arbeidsmarkt	11
	3.5 Woon- en leefklimaat	12
	3.6 Ondernemersklimaat en samenwerking	12
	3.7 Speerpunten	15
4	Uitvoeringsprogramma	16
	4.1 Inleiding	16
	4.2 Uitbouw speerpuntsectoren	16
	4.3 Vestigingsklimaat en concurrentiekracht	27
	4.4 Gemeentelijke dienstverlening en samenwerking	37
	4.5 Overzicht kosten	44
	4.6 Work in progress	44
Bijlage 1	Overzicht betrokkenen	45

Samenvatting

1 Hier wordt gewerkt!

Het is de ambitie om een meer vitale en duurzame economie te creëren, met levendige kernen en een dynamisch buitengebied binnen een kwalitatief zeer aantrekkelijke omgeving.

Vitaal betekent met voldoende flexibiliteit en ruimte om in te spelen op nieuwe ontwikkelingen, terwijl duurzaam een goede balans inhoudt tussen economische groei (profit), arbeidsmarkt (people) en leefomgeving (planet).

2 Doelen

Stimuleren werkgelegenheid	Vergroten concurrentiekracht bedrijven	Verhogen bestedingen	Behoud voorzieningenniveau
----------------------------	--	----------------------	----------------------------

3 Uitvoeringsprogramma 2017-2021

A Benutten kansen speerpuntsectoren

1 Vrijtijdseconomie	2 Zorgeconomie	3 Detailhandel
• Uitvoering acties Kadernota Toerisme • Crossovers andere sectoren a Agribusiness - Lokale agrarische producten binnen toeristische arrangementen - Innovatief gebruik vrijkomende agrarische gebouwen b Bouw - Lokale bedrijven betrekken bij nieuwe duurzame concepten of kwaliteitsverbetering c Horeca & retail - Gezamenlijke uitbouw en professionalisering van evenementen - Uitwerking beleid om oneerlijke concurrentie tegen te gaan d Zorg - Stimulering zorgtoerisme - Grote zorginstellingen promoten regionale mogelijkheden verblijfsaccommodaties onder cliënten	a Stimuleren proeven 'blended care' (online zorgverlening in combi met persoonlijke zorg) b Ondersteunen pilot-initiatieven voor aanbieden eenvoudige zorg door uitgestroomde lager opgeleiden c Stimuleren plekken voor mensen met afstand tot arbeidsmarkt d Onderzoek met zorginstellingen naar besparingsmogelijkheden en nieuwe aanpakken/ businessmodellen e Structureel overleg gemeentebeheer en grote zorginstellingen	a Doorontwikkelen Groesbeek - Oprichting werkgroep - Uitwerken ondernemingsplan - Oprichten BIZ - Uitvoering BIZ b Doorontwikkelen Beek en Millingen - Bij voldoende draagvlak bovenstaande ook in Millingen en Beek - Verbinden BIZ Groesbeek met ondernemers buiten BIZ-gebied (vooral toerisme & recreatie) c Doorontwikkelen gemeentebreed - Opzetten werkgroep gehele gemeente - Instellen gemeentebreed fonds retail & leisure - Online marketingplan gehele gemeente - Introduceren nieuwe concepten

B Verbeteren vestigingsklimaat en concurrentiekracht			
1 Innovatie	2 Ruimte voor bedrijvigheid	3 Gebiedsontwikkeling Waal en Rijn	4 Nieuwe bedrijvigheid
a Stimulering innovatie en verduurzaming MKB - Jaarlijkse innovatie-workshop - Innovatievouchers - Doorgeleiding naar specialisten b Bevordering duurzaam ondernemen - Stimuleren energiebesparing - Deelname circulaire initiatieven c Ontwikkeling regionale waardeketens - Opzetten pilots, o.a. regionale voedselketen	a Bedrijventerreinen - Hulsbeek 1 - Ruimtelijke inpassing Bouwkamp en Lieskes Wengs - Revitalisering I en II - Haalbaarheidsonderzoek parkmanagement b Werken aan huis - Faciliteren startersruimte - Ontmoetings-/flexibele werkplekken c Buitengebied - Groei agrarische bedrijven faciliteren - Mogelijk maken niet-hinderlijke werkfuncties - Alternatief gebruik vrijkomende agrarische gebouwen d Algemeen - Leegstand tegengaan - Faciliteren snel internet	Haalbaarheidsonderzoeken: a Herontwikkeling scheepswerf Millingen, Reomi en De Beijer terrein b Ontwikkeling kleine insteekhaven c Aanleg auto-afzetsteiger d Ontwikkeling LNG tankstation voor scheepvaart e Autoveer Millingen-Pannerden richting A12. f Economisch hergebruik oude steenfabrieken g Ontwikkeling duurzame en goed ingepaste verblijfsaccommodatie	a Ondersteuning starters/ZZP/doorgroeiers - Vestigingsmogelijkheden - Dienstverlening - Netwerkvorming - Promotie - Inkoop b Nieuwe economische dragers buitengebied - Wegnemen onnodige regels - Faciliteren niet-hinderlijke bedrijven c Acquisitie bedrijven van buitenaf - Proactief relatiebeheer - Beschikbare ruimte uitdragen - Overleg Oost NV

C Gemeentelijke dienstverlening en regionale samenwerking	
1 Gemeentelijke dienstverlening	2 Regionale samenwerking
a Vroegtijdige ondernemersinbreng b Proactieve houding c Voortzetting bedrijfsbezoeken d Jaarlijkse bedrijvendag e Lokale inkoop en aanbesteding f Actief WerkBedrijf g Ondernemersvriendelijk ODRN h Regelmatige publiciteit	a Algemeen - Beoordeling waarde (relevantie voor gemeente) - Deelname bedrijven b Rijk van Nijmegen - Participatie trajecten - Circulaire economie c Triple helix / Economic Board - Belangenbehartiging d Euregio - Contact programmamanagers - Promotie Grensinfpunt

4 Benodigde middelen per jaar (exclusief uitvoering Kadernota Toerisme)
€ 140.000,-

1 Inleiding

1.1 Achtergrond

De gemeente Berg en Dal is een jonge gemeente die in 2015 is ontstaan uit de fusie van de voormalige gemeenten Groesbeek, Millingen aan de Rijn en Ubbergen. De gemeente heeft ruim 34.000 inwoners, verdeeld over 12 dorpen. Berg en Dal ligt aan de rand van het stedelijk gebied Arnhem-Nijmegen en grenst direct aan Duitsland. Met de unieke natuur in Ooijpolder/Gelderse Poort en het heuvelachtige, bosrijke landschap in Beek, Berg en Dal en Groesbeek beschikt de gemeente over een bijzondere ruimtelijke kwaliteit, die behouden moeten blijven

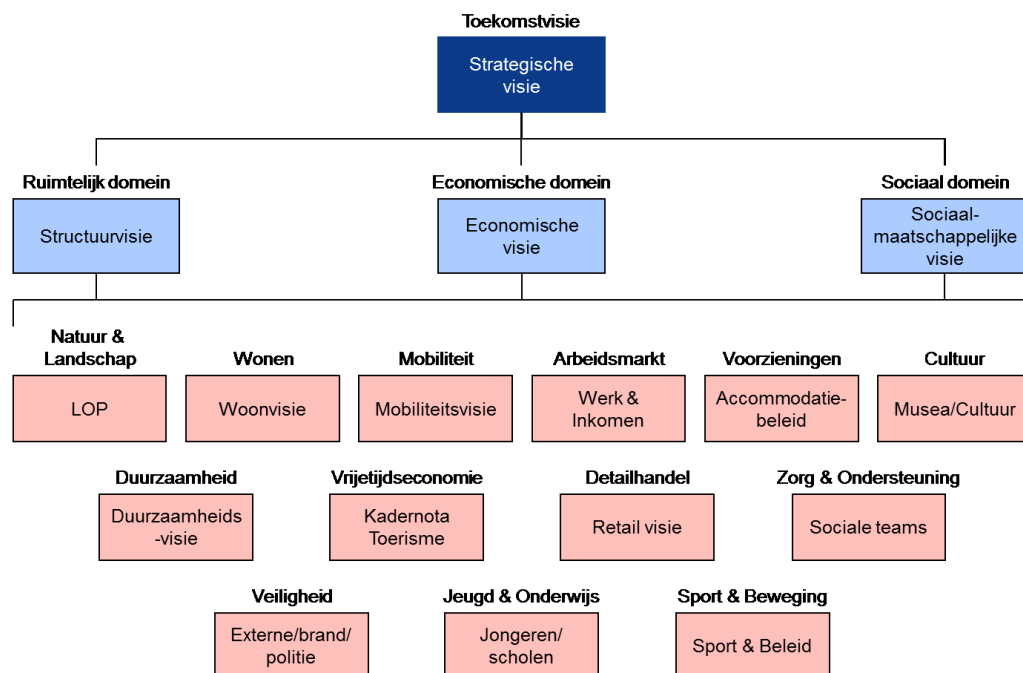
De voormalige gemeenten die zijn gefuseerd tot Berg en Dal hadden elk eigen structuur-, strategische, sociaal-economische, detailhandel- en/of toeristische visies of beleidsplannen. Het nieuwe College erkent dat het economisch beleid van de gemeente een bescheiden, maar wel degelijk essentiële rol speelt bij de ontwikkeling van de lokale economie. De gemeente heeft geen directe invloed op het functioneren van de economie, dat primair wordt bepaald door bedrijven en instellingen, door de vernieuwingskracht van de ondernemers en de kwaliteit van hun personeel. De rol van de gemeente is vooral om de gewenste economische activiteiten te stimuleren en te faciliteren. Een economische visie kan hieraan richting geven.

Het college van B&W heeft besloten om voor de nieuwe gemeente een Beleidsvisie EZ met uitvoeringsagenda uit te laten werken. De Beleidsvisie EZ schetst de gemeentelijke ambities en moet een handvat bieden voor een doelgerichte en geïntegreerde inzet van ruimtelijke en sociaal-economische instrumenten. Dit moet een impuls geven aan de werkgelegenheid en de economie in de gemeente Berg en Dal.

1.2 Samenhang met ander beleid

Het functioneren van de lokale economie en arbeidsmarkt wordt niet alleen bepaald door economische impulsen, maar ook door ander (flankerend) beleid. Vrijwel alle beleidsterreinen hebben raakvlakken met bedrijven en beroepsbevolking (zie figuur 2.2), waarbij m.n. wonen (o.a. groeiperspectieven in kernen), arbeidsmarkt (werkloosheid en vacatures), mobiliteit (externe en interne bereikbaarheid), en duurzaamheid direct van belang zijn.

Figuur 1.1 Inbedding economisch beleid

Aangezien deze thema's elders zijn belegd, wordt er in het uitvoeringsprogramma niet apart aandacht aan besteed:

- Wonen: op basis van woningmarktonderzoek zijn scenario's voor de toekomstige woningmarkt opgesteld, waarbij de keuze mede afhangt van afspraken in regionaal verband. Vanuit economisch perspectief moet speciale aandacht uitgaan naar het omgaan met krimp, 'verdunning' van huishoudens, en huisvesting voor jongeren.
- Arbeidsmarkt: de ondersteuning van mensen die hulp nodig hebben bij het vinden van werk (uitkeringsgerechtigden, mensen met een arbeidsbeperking, pas afgestudeerden) en van bedrijven bij het vervullen van vacatures wordt op regionaal niveau opgepakt via het WerkBedrijf Rijk van Nijmegen en UWV.
- Bereikbaarheid: de externe en interne ontsluiting van de gemeente is redelijk op orde en vooral een zaak van provincie (en Waterschap); lokaal zijn er beperkte knelpunten, die via de integrale mobiliteitsvisie 2016-2026 worden opgepakt.
- Duurzaamheid: momenteel is een duurzaamheidsvisie in ontwikkeling.

1.3 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 worden de ambitie en doelen van de gemeente op economisch terrein beschreven. Hoofdstuk 3 gaat in op de Ausgangssituatie van de lokale economie en de speerpunten van het toekomstig beleid. In hoofdstuk 4 worden deze speerpunten uitgewerkt in een uitvoeringsprogramma.

2 Ambitie en doelen

2.1 Economische ambitie

Zoals in de MUG-visie is aangegeven, vormen landschap & natuur, cultuurhistorie, kernen & gemeenschappen, voorzieningenniveau en recreatie & toerisme belangrijke kernkwaliteiten van de nieuwe gemeente waarop voortgebouwd moet worden. Economisch gezien is Berg en Dal een echte forensengemeente, die deel uitmaakt van de arbeidsmarkt van het Rijk van Nijmegen. Naar verwachting loopt het aantal inwoners de komende jaren terug, wat op termijn leidt tot een krimp van de beroepsbevolking.

De **ambitie** van de gemeente is een meer vitale en duurzame economie te creëren, met levendige kernen en een dynamisch buitengebied binnen een kwalitatief zeer aantrekkelijke omgeving. Vitaal betekent met voldoende flexibiliteit en ruimte om in te spelen op nieuwe ontwikkelingen, terwijl duurzaam een goede balans inhoudt tussen economische groei (profit), arbeidsmarkt (people) en leefomgeving (planet).

Over tien jaar moet Berg en Dal immers nog steeds een aantrekkelijke, groene woon-, werk- en verblijfgemeente zijn en géén slaapgemeente waarin de economie op slot zit. De aantrekkelijke omgeving is een kernkwaliteit en een belangrijke basis voor de lokale economie en leefbaarheid. Tegelijkertijd levert ze beperkingen op voor de aard en omvang van de economische activiteiten. De uitdaging is de economie vitaal te houden, met voldoende flexibiliteit en ruimte om in te spelen op nieuwe ontwikkelingen, en meer duurzaam, met een goed evenwicht tussen economische groei (profit), arbeidsmarkt (people) en leefomgeving (planet).

De directe invloed van de gemeente op het functioneren van economie en arbeidsmarkt is – ten opzichte van macro-economische ontwikkelingen, beleid van hogere overheden, inzet van bedrijven, werknemers en consumenten zelf, etc. - beperkt. Grofweg kunnen vier verschillende rollen van een gemeente op economisch terrein worden onderscheiden (zie box op volgende pagina).

De kunst is deze rollen effectief uit te voeren en de (per definitie beperkte) menskracht en middelen zo gericht mogelijk in te zetten. Daarbij hoeft de gemeente niet alles zelf te doen, maar zal een deel van de opgaven vooral door bedrijven, maatschappelijke instellingen en aanjaagorganisaties moeten worden opgepakt. Daarnaast zijn er opgaven die op regionaal niveau worden uitgevoerd, waarbij de gemeente moet bepalen hoe proactief of reactief ze daaraan wil bijdragen (wat ze wil halen c.q. brengen, inclusief de bijbehorende kosten en baten).

Vier verschillende rollen van de gemeente m.b.t. economie

- 1 **Beheren.** Uitvoeren van wettelijke taken (bijv. vergunningverlening, handhaving)
- 2 **Faciliteren.** Het creëren van ruimte voor ondernemen, garanderen van bereikbaarheid, e.d.
- 3 **Coördineren & verbinden.** Bijeen brengen van partijen (publiek en privaat) ten behoeve van economische ontwikkeling.
- 4 **Aanjagen & stimuleren.** Het actief aanjagen en stimuleren van de economie (bijv. in de vorm van economische projectontwikkeling op het gebied van innovatie, ondersteuning van startende ondernemers, subsidies, e.d.).

2.2 Economische doelen

Om invulling te geven aan de ambitie zijn de volgende vier economische **hoofddoelen** geformuleerd:

- Stimuleren dat de **werkgelegenheid** binnen de gemeente zoveel mogelijk wordt behouden en zo mogelijk uitgebreid, door bestaande bedrijven en instellingen die zich verder willen ontwikkelen zo goed mogelijk te faciliteren en nieuwe ondernemers de ruimte te bieden om te starten of zich in de gemeente te vestigen.
- Bedrijven en instellingen waar mogelijk ondersteunen bij het vergroten van hun **concurrentiekracht**, onder andere door meer onderlinge samenwerking en innovatie.
- Bevorderen dat de **bestedingen** binnen de gemeente toenemen, onder andere via toerisme, evenementen, nieuwe economische dragers op het platteland, versterking van lokale netwerken/ketens, eigen gemeentelijke inkoop/aanbesteding (voor zover mogelijk), e.d..
- Faciliteren dat het **voorzieningenniveau** binnen de gemeente zoveel mogelijk op peil blijft, onder meer door vergroten van bestedingen, het stimuleren van samenwerking en het bieden van ruimte aan goede plannen.

3 **Uitgangssituatie**

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt een aantal kenmerken van de economie van Berg en Dal beschreven. Achtereenvolgens wordt ingegaan op:

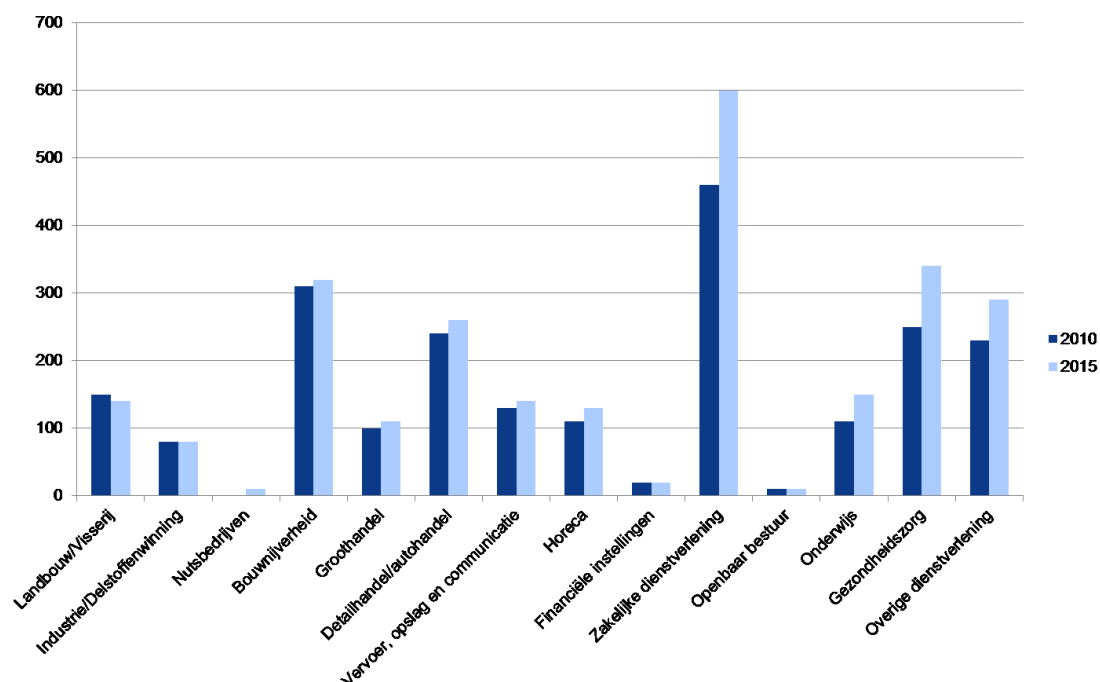
- Economische structuur (paragraaf 3.2).
- Bedrijfsomgeving (paragraaf 3.3).
- Arbeidsmarkt (paragraaf 3.4).
- Woon- en leefklimaat (paragraaf 3.5).
- Ondernemersklimaat en samenwerking (paragraaf 3.6)

Op basis van de in het vorige hoofdstuk geformuleerde ambities en doelen en de in dit hoofdstuk beschreven uitgangssituatie wordt in paragraaf 3.7 gekozen voor een aantal speerpunten die in hoofdstuk 4 verder worden uitgewerkt.

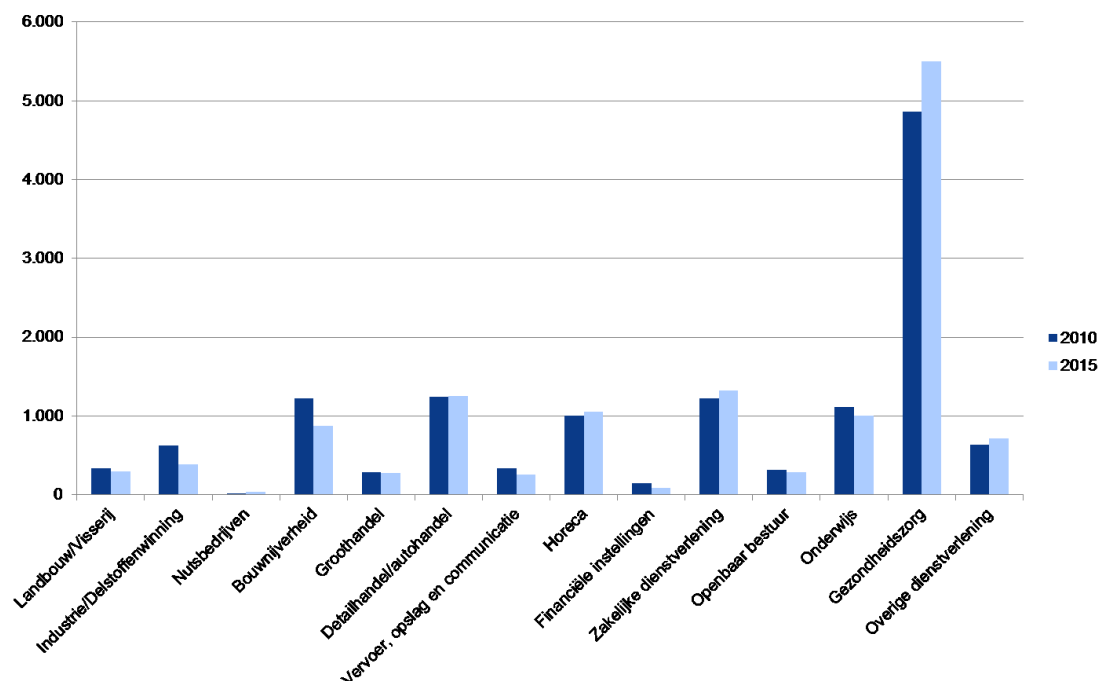
3.2 Economische structuur

De lokale economie van de gemeente Berg en Dal omvat zo'n 2.600 vestigingen met 13.350 werkzame personen. In de sectorale opbouw zijn van oudsher sterke sectoren nog steeds zichtbaar, maar de accenten verschuiven. De bouw is ten opzichte van het Gelders gemiddelde nog steeds oververtegenwoordigd, maar is in termen van werkgelegenheid de afgelopen jaren gekrompen (zowel door economische crisis als vertrek van diverse bedrijven). Naast de bouw zijn ook de zorg en de vrijetijdssector oververtegenwoordigd. Zo omvat de zorg 5.500 banen (41% van het totaal) en telt de vrijetijdssector (horeca, toeristische voorzieningen) bijna 1.200 banen (9%). De gezondheidszorg wordt gedomineerd door een aantal grote instellingen, zoals de Sint Maartenskliniek, Kalorama, ZZG Zorggroep en stichting Pluryn.

Figuur 3.1 Ontwikkeling aantal vestigingen 2010-2015 (2015 = 2.600)

Figuur 3.2 Ontwikkeling aantal werkzame personen 2010-2015 (2015 = 13.350)

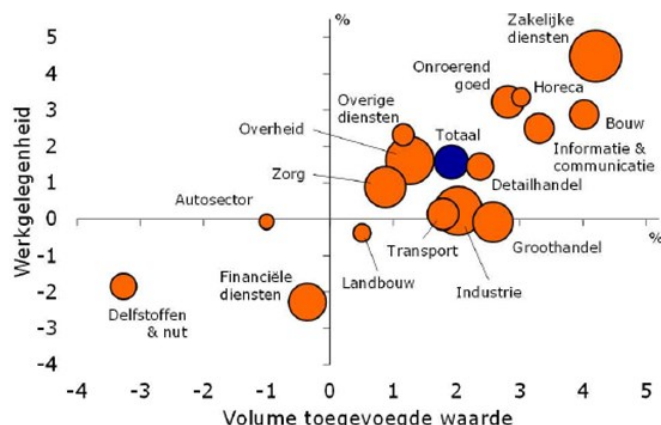
De afgelopen jaren schommelde het aantal startende bedrijven in Berg en Dal tussen 40 en 70. Relatief gezien ligt de startersdynamiek in de gemeente op een vergelijkbaar niveau met het Gelders gemiddelde.

De sterkten en zwakten resp. kansen en bedreigingen van de economische structuur van Berg en Dal kunnen als volgt worden samengevat:

SWOT Economische structuur/bedrijfsleven	
Sterkten ● Ondanks economische crisis tamelijk stabiele werkgelegenheidsontwikkeling in periode 2010-2015 presteert Berg en Dal (-0,1%) beter dan Gelderland (-1,5%) ● Forse groei aantal vestigingen ● Het aantal starters/nieuwe inschrijvingen schommelt rond het Gelders gemiddelde ● Sterke zorgsector (qua vestigingen, werkgelegenheid en grote spelers), die beperkt conjunctuurgevoelig is ● Sterke vrijetijdssector mede door aantrekkelijke omgeving ● Van oudsher sterke bouwsector, maar krimpend ● Sterke lokale binding en samenwerking	Zwakten ● Industrie, vervoer en zakelijke diensten beperkt aanwezig ● Veelzijdig toeristisch aanbod (inclusief arrangementen) lokaal en regionaal onvoldoende bekend
Kansen ● Ligging nabij stedelijke concentraties Nijmegen en Arnhem (qua werkgelegenheid is Arnhem-Nijmegen de zesde regio van NL) ● Doorgroei starters naar volwaardig MKB (scale-ups) ● Benutting van kennis Radboud Universiteit en HAN ● Kansen energietransitie en verdere verduurzaming ● Ontwikkeling van 'smart industry' ● Versterken toeristisch-recreatief profiel in Duitsland ● Uitbouwen zorg (o.a. e-health, vercommercialisering, langer zelfstandig wonen en crossovers met recreatie en horeca) ● Verbinden horeca en agrariërs (streekproducten in horeca) ● Uitbouwen grensoverschrijdende samenwerking met Duitsland ● Aansluiten op regionale initiatieven op het gebied van health, toerisme en duurzaamheid/circulaire economie ● Aanjagende nieuwe Economic Board Arnhem-Nijmegen ● Betere benutting aanjaagorganisaties (Oost NV, RCT, Health Valley, Greentech Alliance)	Bedreigingen ● Beperkte investeringsmogelijkheden bedrijven en overheden ● Economisch profiel met sterke focus op zorg, zijnde een sector in transitie die tevens sterk afhankelijk is van Rijksbeleid ● Detailhandel onder druk door schaalvergroting, internet en verschuiving van winkelen naar funshoppes ● Tegenwind voor dorpscentra als gevolg van vergrijzing, bevolkingskrimp, moeite om bedrijfsopvolging te vinden, internetwinkelen en koopkrachtafval na o.a. Nijmegen ● Toenemende concurrentie toerisme door goedkope vluchten, stedentrips en nadruk op wellness en beleving ● Bezuinigingen Rijk op zorg

Sinds 2015 is er in Nederland weer sprake van economische groei en (nationale) prognoses¹ laten zien dat de komende jaren vooral groei te verwachten is in de zakelijke dienstverlening, ICT, bouw/onroerend goed en horeca. In hoeverre dit ook voor Berg en Dal de belangrijkste groeisectoren zijn, is mede afhankelijk van goed ondernemerschap en het zien en benutten van marktkansen, die onder andere voortkomen uit trends als vergrijzing, automatisering, verduurzaming, flexibilisering, e-commerce, etc..

Figuur3.3 Prognoses ontwikkeling sectoren

¹ Bron: Rabobank, ROA en UWV (2016)

3.3 Bedrijfsomgeving

Het grootste deel van de bedrijven en werkgelegenheid in Berg en Dal is te vinden buiten formele werklocaties, zoals bedrijventerreinen. De gemeente beschikt anno 2015 over 57 ha (netto) bedrijventerrein, verdeeld over 6 terreinen in Millingen, Ooij, Leuth en Groesbeek. Hiervan is nog 1,7 hectare direct uitgeefbaar. Circa 7,5% van de vestigingen en 10% van banen is te vinden op deze bedrijventerreinen. De overige vestigingen en werkgelegenheid bevinden zich op zorglocaties, in kernen en het buitengebied.

SWOT Bedrijfsomgeving	
Sterkten ● Aantrekkelijke woon- en werkomgeving, nabij Nijmegen met volop voorzieningen	Zwakten ● Beperkt aanbod direct uitgeefbaar bedrijventerreinen ● Weinig bedrijfsruimte voor (door)starters ● Matige uitstraling Bedrijventerrein I en II in Groesbeek ● Slechte landschappelijke inpassing van bedrijventerreinen Lieskes Wengs, Bouwkamp en Molenveld ● Slechte digitale bereikbaarheid op bedrijventerreinen en in het buitengebied ● Matige bereikbaarheid via hoofdwegen en per spoor ● Vertrek bedrijven door geringe uitbreidingsmogelijkheden, matige kwaliteit werklocaties en matige bereikbaarheid
Kansen ● Verdere integratie van werken en wonen (wijkeconomie, hergebruik vrijkomende (o.a. agrarische) gebouwen), mits niet hinderlijk ● Ontwikkelen beleid en bedrijfsruimte voor starters ● Herstructurering / transformatie van bedrijventerrein ● Intensivering van (bedrijfs)ruimte ● Samenwerking zorginstellingen met sport-, vrijetijds-/toeristische en andere bedrijvigheidsvoorzieningen	Bedreigingen ● Grote en kleine ingrepen in het landschap kunnen leiden tot verrommeling, waardoor de landschapskwaliteit daalt

3.4 Arbeidsmarkt

Berg en Dal is een forensengemeente: tegenover een beroepsbevolking van 17.840 personen staan anno 2015 slechts 13.350 banen. Circa twee derde van de beroepsbevolking in Berg en Dal werkt buiten de gemeente, voor een aanzienlijk deel in Nijmegen. Berg en Dal heeft dus een woonfunctie voor de regio. Andersom wordt ruim de helft (55%) van de arbeidsplaatsen in Berg en Dal ingevuld door werknemers van buitenaf.

De beroepsbevolking van Berg en Dal is ouder dan het Gelders gemiddelde: 50% is 45 jaar of ouder t.o.v. 43% in Gelderland. Het aandeel hoger opgeleiden (32%) is vergelijkbaar met het Gelders gemiddelde (34%), maar fors lager dan de regio Arnhem-Nijmegen (40%).

Prognoses laten zien dat de bevolking in Berg en Dal de komende jaren afneemt ('krimp'), maar het aantal huishoudens blijft groeien ('verdunning').

De werkloosheid in Berg en Dal is relatief laag (6,2%), maar absoluut gezien met 1.250 personen nog steeds aanzienlijk. Hiervan hebben 1.125 personen een WW-uitkering. Daarnaast zitten 765 personen in de bijstand (waarvan circa 70 nieuwe statushouders) en telt de gemeente zo'n 690 jonggehandicapten en 1.150 (deels) arbeidsongeschikten (WAO/WIA/WAZ).

SWOT Arbeidsmarkt	
Sterkten ● Het werkloosheidspercentage in Berg en Dal is relatief laag in vergelijking met de regio Arnhem-Nijmegen en Nederland ● Aantrekkelijke woon- en leefomgeving voor gezinnen en ouderen	Zwakten ● Bevolkingsprognoses laten bevolkingskrimp zien ● Bevolking van Berg en Dal is vergrijsd ● Er staat een substantiële groep mensen langs de zijlijn (ca 1.250 werklozen, 690 jonggehandicapten, 1.150 (deels) arbeidsongeschikten en 765 bijstandgerechtigden) ● Het aandeel uitkeringen uit sociale verzekeringen in Berg en Dal is licht hoger dan in Gelderland en Nederland ● Het opleidingsniveau van de beroepsbevolking in Berg en Dal is enigszins lager dan gemiddeld in Nederland. en fors lager dan gemiddeld in de regio Arnhem-Nijmegen
Kansen ● Sterkere inzet op samenwerking EZ en sociaal domein (accountmanagement en bedrijvenbenadering) gericht op herintreding	Bedreigingen ● Circa twee derde van de beroepsbevolking werkt buiten de gemeente waardoor Berg en Dal sterk afhankelijk is van (beleids)keuzes elders (o.a. Nijmegen) ● Vertrek deel van de jongeren (hogere opleiding, eerste baan), die buiten Berg en Dal blijven wonen ● Bevolkingskrimp kan leiden tot tekorten aan (specifiek opgeleid) personeel in onder meer (ver)zorgende beroepen

3.5 Woon- en leefklimaat

Het gemiddeld besteedbaar inkomen per huishouden bedraagt anno 2014 €34.000. Dit is vergelijkbaar met het Gelders gemiddelde en €2.000 boven het gemiddelde van de regio Arnhem-Nijmegen.

Circa 60% van de inwoners van Berg en Dal heeft een eigen woning, terwijl dit in Nederland gemiddeld circa 55% is. De gemiddelde woningwaarde bedraagt €221.000. Dit is in verhouding tot het Gelderse (€214.000) en regionale (€198.000) gemiddelde relatief hoog.

3.6 Ondernemersklimaat en samenwerking

Uit het onderzoek 'MKB-vriendelijkste gemeente van Nederland 2015/2016' naar het lokale ondernemersklimaat blijkt dat de tevredenheid van de ondernemers in Berg en Dal is toegenomen van een rapportcijfer van 6,3 in 2012/2013 tot 6,5 in 2015. Ondanks de fusie is op de meeste gevraagde punten verbetering geboekt. Alleen qua gemeentelijke communicatie en beleid is de score teruggelopen.

De gemeente neemt deel aan tal van samenwerkingsverbanden, zowel gericht op beleidsafstemming (o.a. het Gemeenschappelijk Orgaan als opvolger van de Stadsregio, Arbeidsmarkt, Veiligheidsregio), uitvoering (o.a. ODRN, WerkBedrijf, Breed) als grensoverschrijdend (Euregio Rijn-Waal). Een uitgebreider overzicht volgt in hoofdstuk 4).

In het figuur op de volgende pagina worden de belangrijkste kerngegevens van de lokale economie samengevat. Een meer uitgebreide 'economische foto' van de lokale economie is te vinden op www.bergendal.nl.

Economische structuur

Vestigingen (totaal)

2010: 2.200

2015: 2.600

Werkgelegenheid (totaal)

2010: 13.370

2015: 13.350

Top 4 vestigingen (#werkzame personen)

1. Maartenskliniek (>1.000)
2. Kalorama (200-499)
3. ZZG Zorggroep De Kentering (200-499)
4. Stichting Plurijn Groesbeekse Tehuizen (200-499)

41,2 Procent

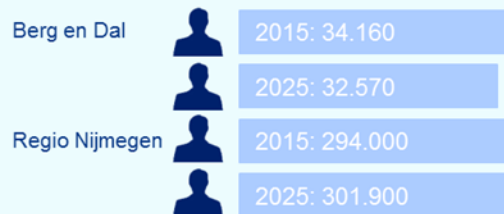
Werkgelegenheid in de zorgsector
Tegenover 17,9 procent in Gelderland

9,0 Procent

Werkgelegenheid in de vrijetijdseconomie
Tegenover 6,3 procent in Gelderland

Arbeidsmarkt en onderwijs

Bevolkingsprognose

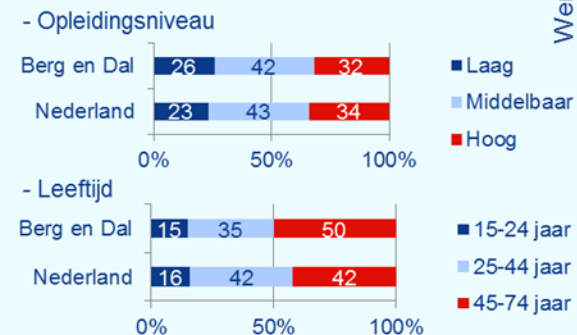
Pendel

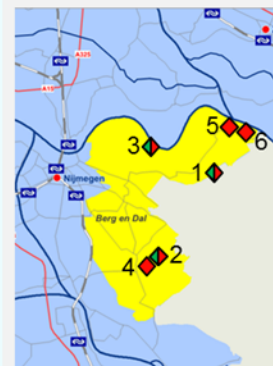
Werkloosheid

Beroepsbevolking

Bedrijfsomgeving

- Direct uitgeefbaar bedrijventerrein
1. Lieskes Wengs 0,8 ha.
 2. Mies 0,6 ha
 3. De Bouwkamp 0,3 ha
- Vol. uitgegeven bedrijventerrein
4. Bedrijventerrein I/II
 5. Molenveld
 6. Rijndijk

Totaal direct uitgeefbaar bedrijventerrein

1,7 Hectare

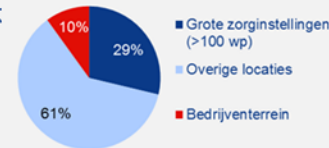
Woon- en leefomgeving

Gem. woningwaarde

Berg en Dal	€221.000
Gelderland	€214.000
Nederland	€206.000

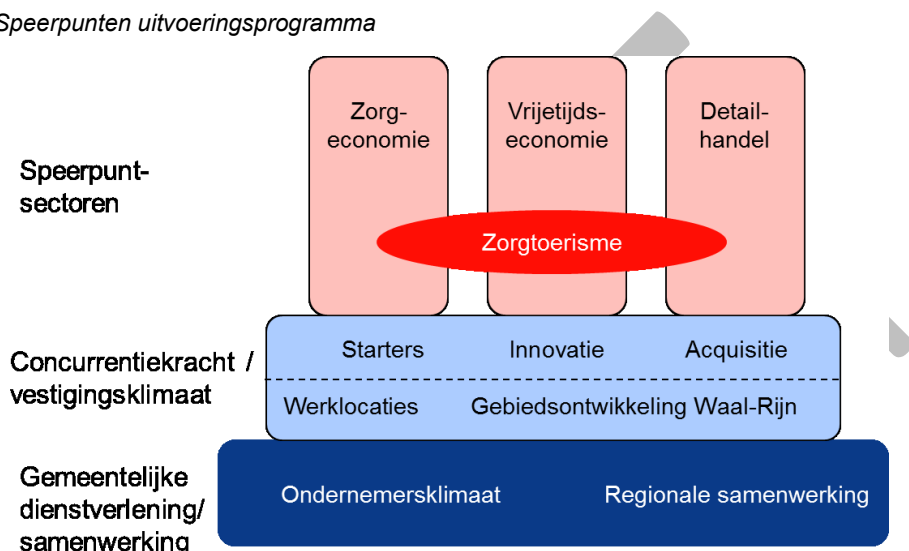
Werkgelegenheid naar locatietype

3.7 Speerpunten

Om de ambitie en bijbehorende doelstellingen te bereiken, zijn - op basis van de reeds bestaande economische kwaliteiten (economische foto), de geformuleerde ambitie en doelen en de invloedssfeer van de gemeente – drie speerpunten gekozen met negen actielijnen (figuur 3.5). Op deze manier kan de gemeente zo effectief mogelijk haar middelen inzetten.

Figuur 3.5 Speerpunten uitvoeringsprogramma

- A Benutten van kansen in speerpuntsectoren
 - 1 Vrijtijdseconomie (aanzienlijke werkgelegenheid, belangrijk voor voorzieningenniveau en economische kansen)
 - 2 Zorgeconomie (ruim 40% van de werkgelegenheid en belangrijk voor voorzieningenniveau)
 - 3 Detailhandel (belangrijk voor voorzieningenniveau, maar sector onder druk door concurrentie van e-commerce en koopkrachtafvlouing)
- B Verbeteren vestigingsklimaat en concurrentiekracht
 - 1 Innovatie (stimulering van vernieuwing binnen bestaande bedrijven)
 - 2 Ruimte voor bedrijvigheid (faciliterende rol gemeente t.a.v. verschaffen van ruimte om te ondernemen/werklocaties)
 - 3 Gebiedsontwikkeling langs Waal en Rijn (verkenning van economische kansen gekoppeld aan grootschalige investeringen in waterbeheer en natuur)
 - 4 Nieuwe bedrijvigheid (ontwikkeling van nieuwe ondernemingen via starters en acquisitie)
- C Gemeentelijke dienstverlening en regionale samenwerking
 - 1 Ondernemersklimaat (optimalisering van gemeentelijke dienstverlening)
 - 2 Regionale samenwerking (schaalniveau waarop groot deel van de arbeidsmarkt en economie opereert)

Deze speerpunten en actielijnen worden in het volgende hoofdstuk verder uitgewerkt.

4 Uitvoeringsprogramma

4.1 Inleiding

De realisatie van de ambitie en doelen vraagt een omvattende en intensieve aanpak van de gemeente in samenwerking met lokale bedrijven en instellingen en regionale partners. Deze aanpak wordt in dit hoofdstuk uitgewerkt in een negental actielijnen. Per actielijn wordt achtereenvolgens ingegaan op:

- De uitgangssituatie.
- Belangrijkste trends en ontwikkelingen.
- De sterkten en zwakten resp. kansen en bedreigingen (SWOT-analyse).
- De ambitie voor de komende jaren
- De voorgenomen acties voor de periode 2017-2021, inclusief doelen, organisatie, kosten en financiering.

4.2 Uitbouw speerpuntsectoren

A1 Vrijetijdseconomie

Uitgangssituatie

- Toerisme zit sterk in de genen van de gemeente, met een traditie van meer dan een eeuw.
- De 'vrijetijdseconomie' is met circa 220 vestigingen en 1.200 arbeidsplaatsen (9% van de werkgelegenheid) een belangrijke sector die dwars door verschillende statistieken loopt.
- Het aantal overnachtingen is de afgelopen jaren toegenomen tot ruim 365.000 in 2015, d.w.z. 22% van het totaal aantal in de regio Arnhem-Nijmegen (en meer dan in de stad Nijmegen), vooral in hotels (48%) en campings (24%).
- Het aantal dagbezoeken in 2014 is circa 2,3 mln., met een sterk accent op wandelen en fietsen, museumbezoek (Museumpark Orientalis, Bevrijdingsmuseum en Afrika Museum), golf en attractiebezoek (Tivoli, wijnbouw).

- De toeristische bestedingen bedragen in totaal zo'n 68 mln. euro, waarvan 69% aan dagrecreatie en 31% aan verblijfstoerisme.
- De bezoekers betreffen vooral stellen zonder kinderen en ouderen, die komen voor natuur en rust en sfeer en gezelligheid.
- De sector in Berg en Dal is sterk georganiseerd via de Stichting Toerisme en Recreatie Berg en Dal (STER), het Regionaal Bureau voor Toerisme (RBT) KAN. en de onlangs opgerichte lokale werkgroep van Horeca Nederland.

Belangrijkste trends en ontwikkelingen

- Na een lichte daling de afgelopen jaren neemt het aantal vakanties, ook in het binnenland, in 2016 weer toe.
- Blijvende groei van shortbreaks.
- Toenemende concurrentie uit binnen- en buitenland, mede door het transparanter worden van het aanbod (via internet).
- Consument heeft steeds meer behoefte aan sfeer, beleving en authenticiteit, o.a. via cultuur en historie.
- Consument wordt kritischer en veeleisender en prijsbewust.
- Verhoogd gezondheidsbewustzijn, met meer aandacht voor bewegen, wellness en gezonde voeding.
- Bij agrarische bedrijven een verschuiving van campings of groepsactiviteiten als nevenactiviteit naar een gemengde vorm of hoofdactiviteit.
- Toename horeca-activiteiten in dorpscentra en buitengebied.
- Toename signalen over oneerlijk speelveld voor horeca in de gemeente.

SWOT-analyse

SWOT Vrijtijdseconomie	
Sterkten • Omvang: de nieuwe gemeente heeft een groot oppervlak met veel en divers aanbod om mensen één of meer dagen te boeien. • Landschap: onderscheidend in Nederland, heel divers (reliëf, water, bos, agrarisch), veel beleving en gebruiksmogelijkheden (verschillende routes) • Ligging: gunstig voor dagbezoek van het nabije Nijmegen, Achterhoek, Noord-Limburg en Duitsland. Daarnaast gunstig voor verblijfs gasten vanuit Randstad (1-1,5 uur) • Aanbod: bijzonder en groot aanbod van dagrecreatie o.a. musea, golfbaan, wijngaarden, Grensland-Draisine, Amusementspark Tivoli, cultuurhistorie en evenementen, plus recente uitbreiding van horeca en terrassen • Gastvrijheid: er is een lange toeristische traditie, de mensen hebben een open, vriendelijke houding. • Organisatie: de STER bundelt ondernemers en er is een sterke band met RBT KAN.	Zwakten • Bekendheid: van het geheel is matig, ondanks de lange toeristische traditie. • Ligging: voor dagbezoeken excentrisch ('achter Nijmegen') • Bereikbaarheid/ontsluiting: grote bezienswaardigheden zijn per OV bereikbaar, maar de verbindingen zijn verre van optimaal. De aansluiting op de snelweg is matig. • Schaal aanbod/voorzieningen: aanbod is relatief kleinschalig en verspreid. • Kwaliteit aanbod: weliswaar voorbeelden van kwaliteit (verbetering), maar deel van aanbod is toe aan vernieuwing. • Kwaliteit van de informatie: voornamelijk Nederlandstalig. • Marketingkracht evenementen: beperkt.
Kansen • Blijvende groei shortbreaks: en de motieven hiervoor zijn steeds diverser. • Samenwerking: met de buurgemeenten (Nijmegen, Achterhoek, Noord-Limburg), maar ook samenwerking over de grens. • Nieuwe gemeente: Het opstellen van een duidelijke, onderscheidende identiteit voor de nieuwe gemeente Berg en Dal. • Wijnbouw: initiatieven in de wijnbouw, bouw van een wijncentrum en plannen voor bijv. start wijnseizoen, meerdere activiteiten door het jaar heen en Dutch Wine line. • Behoeft aan authenticiteit: er is behoefte aan authentieke ervaringen op basis van het DNA van een regio, waarvoor mensen ook willen betalen. • Verhoogd gezondheidsbewustzijn: meer aandacht voor bewegen, wellness, gezonde voeding. • Meer belangstelling voor cultuur(historie). • Herbesteding: van vrijkomende agrarische ruimte. • Zorgtoerisme: inspelen op toenemende behoefte aan ondersteuning en/of lichte zorg.	Bedreigingen • Gebrekkige rendement verblijfsaanbod: door te lage bezetting en prijzen blijft het rendement achter en is er weinig ruimte voor investeringen, met als gevolg een teruglopende kwaliteit en/of het zoeken van toevlucht tot niet toeristische invulling (permanent wonen, huisvesting arbeidsmigranten / asielzoekers). • De kritische en prijsbewuste consument: ook op het gebied van recreatie worden mensen steeds kritischer, veeleisender en mondiger en zoekt men de laagste prijs. • Toename concurrentie: in binnen- en buitenland mede door een steeds transparanter worden van het aanbod. • Overaanbod: gevaar van overaanbod van (bijvoorbeeld horeca) voorzieningen door veranderende marktvraag.

Ambitie vrijetijdseconomie

Toerisme en recreatie zijn een belangrijke economische pijler en vormen nog steeds een groeiende markt. Gezien de grote concurrentie en investeringen elders is behoud van de concurrentiepositie van Berg en Dal niet vanzelfsprekend en zijn gerichte inspanningen van betrokken partijen nodig om bedrijvigheid, werkgelegenheid en voorzieningen te behouden. De inzet is de bestedingen en werkgelegenheid binnen de gemeente te vergroten door het aantrekken van meer bezoekers (dag- en verblijfs toeristen), het verlengen van de verblijfsduur en het stimuleren van herhaalbezoek.

Actie A1	Uitbouw vrijetijdseconomie
Doel	• Verlengen van verblijfsduur, kwaliteitsimpuls voor verblijfsaccommodaties, stimuleren van herhaalbezoek en vergroten van bestedingen van toeristen en recreanten in de gemeente.
Indicatoren	• Aantal werkzame personen in vrijetijdseconomie (2015 = 1.200) • Toeristische bestedingen in gemeente (2015 = € 68 mln)

Aanpak	De aanpak wordt verder uitgewerkt in de Kadernota Toerisme, met als speerpunten: 1 Verbetering van het bestaande aanbod en ruimte bieden voor innovatie en vernieuwing, rekening houdend met verspreiding van rust en vertier en het in stand houden en liever nog verbeteren van de landschappelijke kwaliteit, onder andere via: - a Dagrecreatie: uitbouw van de musea, golf, wijnbouw en routestructuren en toevoeging van productimpulsen, bijvoorbeeld imagobepalende evenementen, herbestemming van historische gebouwen en beleefbaar maken van cultuurhistorische locaties. - b Verblifsrecreatie: kwaliteitsimpuls aan bestaande aanbod, toevoeging van nieuwe bijzondere accommodaties van hoge kwaliteit, bijvoorbeeld een hoogwaardig bungalowpark, een duurzaam icoonproject, accommodatie in een bijzondere setting, of accommodaties met zorg. - c Bereikbaarheid: verbinden van voorzieningen, ontsluiting via plattegrond of app en nieuwe vormen van vervoer als beleving. 2 Een heldere en eenduidige positionering en marketing van het aanbod, inclusief evenementen (zowel regionale als de Vierdaagse en Zevenheuvelenloop als lokale zoals de Nederlandse Wijnfeesten Groesbeek en Historisch vervoer Millingen aan de Rijn), o.a. via: - a Promotie: herladen naam Berg en Dal, marketing i.s.m. RBT KAN en NBTC, meertalige informatie, streekproducten als PR-middelen en accentueren van gemeentegrenzen (welkom resp. tot ziens). - b Samenwerking: versterking van de samenwerking tussen ondernemers binnen de gemeente en met de omliggende regio (Nijmegen, Achterhoek, Mook en Middelaar en Heumen en Duitsland). - c Samenwerking met andere sectoren. Aangezien dit laatste punt perspectieven biedt voor de rest van de economie, maar nog weinig is uitgewerkt, worden hier enkele mogelijke crossovers van toerisme en andere sectoren benoemd: 1 Agribusiness - a Uitbouw van het gebruik en imago van lokale agrarische producten binnen toeristische arrangementen (vers op tafel, eigen wijn, Berg en Dals eigen) - b Innovatieve vormen van gebruik van vrijkomende agrarische en andere gebouwen (zie ook C1. Nieuwe bedrijvigheid). 2 Bouw - a Lokale architecten, aannemers, installateurs, etc. mee laten denken (en later bouwen) aan nieuwe, duurzame concepten of kwaliteitsverbetering van verblijfsaccommodatie, attracties en routes, bijvoorbeeld via aandacht op nieuwe plannen of prijsvraag. 3 Horeca en retail - a Gezamenlijke uitbouw van het aanbod en professionalisering van de organisatie van grootschalige evenementen (rust nu teveel op vrijwilligers). - b Toestaan van beperkte groei van horeca in het buitengebied. Om de ruimtelijke kwaliteit te waarborgen gelden hierbij de volgende voorwaarden: • Goede landschappelijke inpassing • Kleinschalig.
--------	--

	• Aan loop- wandelroutes, nabij kernen of nabij recreatiegebieden. • Binnen bestaande bebouwing. c Toestaan van volwaardige horeca bij musea. De musea vormen een belangrijke pijler van het toeristisch aanbod. Volwaardige horeca draagt bij aan een solide basis voor de musea. d Toestaan van beperkte ondergeschikte horeca bij minicampings en agrariërs (inclusief wijnboeren). e Niet toestaan van volwaardige horeca in dorpshuizen, dit in verband met het moeilijk waarborgen van een eerlijk speelveld (zie f). Bovenstaande punten zullen verder worden geconcretiseerd en verwerkt in regelgeving. f Creëren van gelijk concurrerend speelveld voor horeca. Ofwel er dient één set van eisen te zijn die van toepassing is voor iedereen die zich met horeca bezig houdt. De gemeente is op dit moment bezig met het in beeld brengen van de huidige eisen voor horeca. Mocht dit nodig zijn, dan worden deze eisen aangepast om een gelijk speelveld te creëren. 4 Zorg a Zorgtoerisme: Structurele samenwerking tussen aanbieders van verblijfsaccommodatie (hotels, campings en groepsaccommodatie) en (thuis) zorgaanbieders die aan een brede groep gasten met zorgvraag (zowel meer zelfredzamen als meer zorgafhankelijken) en hun begeleiders, zowel individueel als in groepsverband onder het motto 'ontzorging (of extra service) op vakantie', een aantrekkelijk pakket van verblijf en vertier met zorg aanbieden en promoten (gemeente coördineert werkgroep van accommodatie- en zorgaanbieders, die i.s.m. Rijk van Nijmegen partners, Rabobank RvN, STER en RBT KAN bezig is met de uitwerking). b Promotie: bevorderen dat grote zorginstellingen actief de regionale mogelijkheden qua verblijfsaccommodatie en vertier richting cliënten en hun begeleiders – die in het kader van voor- en nazorg vaak voor meerdere dagen in de regio verblijven – promoten.
Organisatie • Trekker • Betrokken partijen	• Gemeente Berg en Dal en STER • Aanbieders verblijfsaccommodatie (hotels, campings, B&B, etc.) • Attracties: musea, golfbaan, Tivoli • Werkgroep Horeca • RBT KAN
Rol gemeente	Aanjagen en faciliteren.
Indicatie jaarlijkse kosten gemeente	€ 10.000,00 Dit bedrag is alleen voor de acties met betrekking tot crossovers van toerisme met andere sectoren.

A2 Zorgeconomie

Uitgangssituatie

- De zorgsector in Berg en Dal heeft met 340 vestigingen (13% totaal) en 5.500 banen (41% totaal) een forse economische massa (zeker in vergelijking met het Gelderse gemiddelde van 10,6% resp. 18%).
- In de periode 2010-2015 is het aantal vestigingen in Berg en Dal gegroeid met 90 (+36%) en de werkgelegenheid met 640 banen (+13%), terwijl het aantal banen in Gelderland is gekrompen (-/-2%).
- In Berg en Dal zijn een behoorlijk aantal beeldbepalende zorginstellingen gevestigd, met een groot aantal medewerkers en een regionale of landelijke focus (o.a. Sint Maartenskliniek, Kalorama, Pluryn en ZZG Zorggroep).
- Deze instellingen zijn van oudsher aan de gemeente gebonden en hebben de nodige lokale spin-off richting detailhandel, bouw, vervoer, verblijfsaccommodatie, e.d. De instellingen werken op deelgebieden samen (bijvoorbeeld afstemming van zorg, apotheek van Sint Maartenskliniek wordt ook door anderen gebruikt), maar dit is mede door uiteenlopende doelgroepen beperkt.

Belangrijkste trends en ontwikkelingen

- Groeiende zorgvraag door toename van het aantal ouderen en chronisch zieken.
- Van ziekte en zorg naar gezondheid en gedrag, met meer nadruk op preventie (lifestyle, food, etc.), monitoring (zelf en 1e lijn) van de eigen gezondheidssituatie, het terugdringen van risico's (screening, veiligheid, *protocollering*), compensatie van gebreken m.b.v. hulpmiddelen en medische ingrepen, en zelfmanagement.
- Vervagen grenzen tussen de verschillende vormen van gezondheidszorg, door meer integrale benadering van gezondheid en aandoeningen en vervaging van de grenzen tussen informele, 1^e, 2^e en 3^e lijns zorg, cure en care, en somatische en geestelijke zorg.
- Meer zelfregie voor de patiënt/cliënt door betere toegankelijkheid van informatie en nieuwe technologische mogelijkheden.
- Personalised Health, van generieke naar persoonsspecifieke behandelingen op basis van de eigenschappen van het individu.
- Extramuralisering, de wens en noodzaak om langer thuis te blijven wonen met ondersteunende hulpmiddelen en diensten, zowel persoons-, huis- als wijkgericht (domotica, e-health/m-health, wijkzorg), waarbij de zorg dichter bij de cliënt wordt georganiseerd en minder, maar zwaardere cliënten langdurig in een instelling verblijven.
- Meer vraagsturing en marktwerking, door meer keuzevrijheid en eigen verantwoordelijkheid voor de consument, veranderende rol voor zorgverzekeraars en private aanbieders (o.a. door verschuiving van genezen naar preventie), concentratie en specialisatie bij aanbieders, scheiding van taken als wonen en zorg, aanbesteding van zorgpakketten, en een groeiend aanbod van kleinschalige zorg in de wijk en van niche-spelers met specifieke doelgroepen of vernieuwende zorgconcepten.

- Ontwikkeling van ondersteunende technologieën voor zelfmanagement, ketenintegratie en nieuwe zorgconcepten en meer inzet van arbeidsbesparende technologie (o.a. robotica).
- Verruiming van het speelveld: andere inrichting van zorgsystemen, met grotere rol voor c.q. opkomst van nieuwe vraag- en aanbodsegmenten, met name consumenten zelf (gezond en ziek, afhankelijk en zelfredzaam), zorgverzekeraars, gemeenten, woningcorporaties, private woon-zorg aanbieders, generieke bedrijven met zorg als marktsegment, specialistische nichebedrijven, en kapitaalverschaffers (naast overheid en verzekeraars ook private), waardoor de rol van de zorgprofessionals verandert, hetgeen andere kwalificaties, vaardigheden en opleidingen/trainingen vraagt (zie volgende punt).
- Zorgmedewerker 3.0: de werkzaamheden van de zorgmedewerker hebben een bredere invulling gekregen (poortwachtersrol, signalering en het begeleiden van mantelzorgers), waarbij een hoger opleidingsniveau, meer integraal denken, ICT- en technologiekennis, initiatief en ondernemerschap, en flexibiliteit wordt verwacht.
- Meer nadruk op kostenbeheersing, aangezien de zorgkosten door een toenemende vraag, meer mondige patiënten en technologische mogelijkheden telkens de prognoses overtroffen. De overheid tracht de stijging van de zorgkosten in te tomen door zorgverzekeraars meer verantwoordelijkheid te geven, marktwerking te stimuleren, de eigen bijdrage te vergroten, en het aantal verzekerde behandelingen te beperken.
- Nieuwe bedrijvigheid, door innovaties op het gebied van o.a. medische technologie en life sciences voor betere screening, diagnostiek, therapie en nazorg, e-health, zelftesten voor preventie en screening, en domotica (thuis technologie, zoals traplift, alarmering, camera observatie, dwaaldetectie, locatiebepaling, beeldzorg, e.d.), waarbij ICT en technologie een belangrijke katalysator vormen.

SWOT-analyse

Zorgeconomie	
Sterkten • Omvangrijke sector met ruim 340 vestigingen en 5.500 arbeidsplaatsen • Aard gevestigde gezondheidszorgorganisaties divers: van ziekenhuis tot revalidatiecentrum tot geestelijke gezondheidszorg • In periode 2010-2015 groei van het aantal arbeidsplaatsen terwijl er in de provincie sprake was van krimp	Zwakten • Berg en Dal beperkt op de kaart met prominent zorgprofiel • Partijen in de zorgsector binnen gemeente doen beperkt aan netwerken en kennisuitwisseling • Contacten tussen gemeente en zorginstellingen zijn beperkt
Kansen • Vergrijzing biedt kansen voor verdere ontwikkeling van de zorgsector • MKB kan profiteren van commercialisering van (onderdelen) van de zorg • Meer onderlinge samenwerking tussen instellingen gericht op scholing, innovatieprojecten/nieuwe zorgconcepten, ontwikkeling van zorgtoerisme, e.d. • Langer zelfstandig kunnen wonen (thuis of elders) biedt kansen voor nieuwe concepten rond o.a. begeleid wonen, servicewijken en extramurale zorgappartementen	Bedreigingen • Verdere bezuinigingen vanuit het Rijk • Verdwijnen van werkgelegenheid door concentratie en fusies van zorginstellingen en toenemende concurrentie van andere aanbieders • Op termijn (rond 2025-2030) wordt lichte bevolkingskrimp verwacht waardoor een tekort aan arbeidspotentieel in (ver)zorgende beroepen kan ontstaan

• Zorg en recreatie/toerisme vormt een groeimarkt. Denk bijvoorbeeld aan thuiszorg op het vakantie-adres, revalideren in het groen, verzorging op een boerderij en ook preventieve zorggerelateerde activiteiten, zoals wellness, fitness, e.d. in het groen • Zorg wordt in toenemende mate op afstand aan huis en in de wijk georganiseerd, waarbij e-health en domotica essentieel zijn.	
--	--

Ambitie zorg economie

De zorg is volop in ontwikkeling en vergrijzing, extramuralisering, toenemende marktwerking, grotere focus op zelfmanagement / zelfredzaamheid, nieuwe technologische mogelijkheden, etc. vragen om vernieuwende aanpakken. Door de decentralisatie van het sociaal domein hebben gemeenten meer verantwoordelijkheden gekregen, o.a. voor maatschappelijke ondersteuning en jeugdzorg. Berg en Dal heeft een groot aantal belangrijke spelers binnen haar gemeentegrenzen en wil door meer samenwerking tussen instellingen en bedrijven (binnen gemeente en regio) en benutting van de eigen inkoopkracht de ontwikkeling van nieuwe zorgconcepten stimuleren die bijdragen aan verbetering van de kwaliteit, toegankelijkheid en/of kostenbeheersing van de zorg. Op deze wijze wordt bijgedragen aan behoud en mogelijk uitbouw van de grote werkgelegenheid in de zorg.

Actie A2	Benutten kansen zorg economie
Doel	• Behoud en zo mogelijk uitbouw van de werkgelegenheid door stimulering van samenwerking en innovatie in de zorg.
Indicator	• Aantal werkzame personen in gezondheidszorg en welzijn (2015 = 5.500)
Aanpak	1 Actief stimuleren en zo nodig coördineren van één of meer proeven waarbij geïnteresseerde zorgpartijen en bedrijven werken aan 'blended care', waarin een cliënt, diens netwerk en zorgprofessionals met behulp van toegespitste technologie (software/apps, beeldbellen, domotica, etc.) en organisatie gezamenlijk de zorg optimaliseren. Het gaat om toegespitste concept-ontwikkeling door cliënten/mantelzorgers, zorginstellingen, bedrijven, gemeente en regionale partners (Health Valley, Rijk van Nijmegen 2025), gericht op preventie, betere zorg en kostenbesparing door middel van nieuwe producten en diensten ('hard- en software'), optimalisatie van de regiefunctie rond (complexe) cliënten c.q. gezinssituaties ('orgware') en meer zorg op maat voor nieuwe Nederlanders ('smartware'). 2 Samen met aanbieders van verblijfsaccommodatie en thuiszorg in het Rijk van Nijmegen aanjagen van zorgtoerisme (zie actielijn vrijetijdseconomie). 3 Actief bevorderen dat de gemeente en lokale bedrijven en instellingen werk-, werkervarings-, scholings- en dagbestedingsmogelijkheden bieden voor mensen met afstand tot de arbeidsmarkt. 4 Ondersteunen van pilot-initiatieven waarbij door de recent uitgestroomde grote groep van lager opgeleiden met inzet van uitkerings- en WMO-gelden tegen een redelijk tarief eenvoudige zorg, diensten en dagbesteding wordt geboden aan cliënten die nu onvoldoende worden bediend, bijvoorbeeld via het opzetten van coöperaties van thuishulpen.

	5 Faciliteren van gezamenlijk onderzoek door gemeente en zorginstellingen naar de maatschappelijke kosten en opbrengsten van uiteenlopende typen zorg aan groepen patiënten, gericht op besparingsmogelijkheden en nieuwe aanpakken/businessmodellen. 6 Structureel overleg tussen gemeentebestuur en grote zorginstellingen over belangrijke trends en ontwikkelingen en manieren waarop men elkaar kan versterken.
Organisatie • Trekker • Betrokken partijen	• Gemeente Berg en Dal • Zorgaanbieders als Kalorama, Pluryn, Sint Maartenskliniek, ZZG Zorgroep, e.a. • MKB (domotica, ICT, hulpmiddelen) • Health Valley
Rol gemeente	Verbinden en faciliteren
Indicatie jaarlijkse kosten gemeente	€ 20.000,00

A3 Detailhandel

Uitgangssituatie

- De belangrijkste winkelgebieden zijn te vinden in Groesbeek, Beek en Millingen aan de Rijn.
 - Groesbeek heeft een relatief groot winkelaanbod, mede dankzij een groot aanbod van toeristische voorzieningen (campings, hotels). De focus ligt vooral op dagelijkse boodschappen en minder op recreatief winkelen. Er zijn relatief veel (kleinere) specialzaken. De omzet per winkel is relatief laag, maar de vloerproductiviteit hoog. De binding van de eigen inwoner is zowel voor dagelijkse als niet-dagelijkse bestedingen laag. Het nieuwe aanbod in Bellevue en de plannen voor opwaardering van het centrum kunnen een extra impuls betekenen.
 - In Beek is het aanbod van winkels in het oude centrum beperkt, maar is aan de rand een nieuw winkelcentrum voor dagelijkse boodschappen ontwikkeld. De binding van inwoners, omzet per winkel en vloerproductiviteit zijn zeer hoog.
 - Millingen kent een relatief aanzienlijk aanbod van winkels voor dagelijkse boodschappen, met een lage en afnemende binding van de eigen inwoners, maar een hoge omzet en vloerproductiviteit per winkel.
- Het aanbod in de omgeving van Berg en Dal – Nijmegen, Kranenburg, Kleve - biedt de consument veel keuze en aankoop mogelijkheden. De grootste concurrenten met name voor de besteding van snelle en goedkopere (discount) dagelijkse boodschappen zijn Kranenburg en Kleve (niet centrum). Voor de niet dagelijkse boodschappen zijn de binnensteden van Nijmegen en Kleve-centrum concurrent op de bestedingen.
- Er is binnen de gemeente geen structurele samenwerking tussen de afzonderlijke winkelgebieden of een persoon c.q. fonds om gezamenlijke initiatieven te ondernemen.

Belangrijkste trends en ontwikkelingen

- Het nieuwe winkelen: de consument wil overal en altijd kunnen kopen, dus meer online en funshoppen, waarbij fysieke winkel blijft voor service en beleving (nonline, combinatie van on- en offline).
- De nieuwe consument: individualisering, vergrijzing, meer koopkracht jongeren en ouderen, voortdurende (digitale) connectedness waardoor product- en prijsvergelijking constant mogelijk, deels meer aandacht voor duurzaamheid, dierenwelzijn, lokale herkomst, e.d., met meer nadruk op persoonlijk, ambachtelijk en gemakkelijk.
- De nieuwe winkelstraat: gevarieerd en onderscheidend aanbod door meer samenwerking en breder aanbod, opkomst van pop-up stores, blurring van aanbod door mix van retail, horeca, cultuur, e.d..
- De nieuwe beleving: emotie doet kopen, drang naar authenticiteit en maatwerk.
- De nieuwe ondernemer: teruglopen van middle of the road winkelketens en toename van persoonlijke aandacht, service en gemak door uitgebreide kennis van klant.

SWOT-analyse

SWOT Detailhandel	
Sterkten - Schitterende omgeving - Divers aanbod van winkels/horeca/recreatie - Streekproducten (wijnproductie) unieke regio identiteit 'Ons kent ons' sfeer en korte lijnen - Veel eigen gezicht en speciaal- zaken en klein-MKB - Vier ondernemersverenigingen - Ondernemersfonds Groesbeek voor gemeenschappelijke activiteiten	Zwakten - Beperkte samenwerking en gezamenlijke focus van ondernemers binnen en tussen verschillende dorpskernen - Beperkte innovatiekracht en investeringsbereid bij deel van de ondernemers - Weerstand tegen verandering - Beperkte betrokkenheid vastgoedeigenaren (Relatief beperkte) leegstand van winkels
Kansen - Duits klantpotentieel om de hoek 'Nonline' commercie - Flexibeler met ruimte omgaan (pop- up) - Consument zoekt uniek en eigen (in gevoel, niet in feiten) - Servicegedachte; Producten naar relevante plekken brengen - Nieuwe (verrassende) product- markt-combinaties PMC's - Nieuwe technologieën die meer klantinzicht kunnen realiseren - Transparantie via online (in unieke beleving en eigenheid)	Bedreigingen - Vergrijzing en krimp - Toename online winkelen - Concurrentie omringende winkelgebieden - Grote spelers (winkelketens) die sneller ontwikkelen en aansluiten bij de nieuwe consument - Klant kiest voor meningen consument i.p.v. specialist - Vluchtiger communicatie en moeilijker te verleiden consument - Transparantie via online (voor producten en diensten)

Ambitie detailhandel

Door concurrerend aanbod in de directe omgeving, concentratie van winkelveorzieningen, toenemende mobiliteit, internetwinkelen, e.d. vloeit koopkracht weg en staat het voorzieningenniveau in verschillende kernen onder druk. Koopstromenonderzoek geeft aan dat deze druk in de gemeente groot is: de economische prestaties blijven structureel achter bij het gemiddelde van de regio.

De gemeente streeft naar behoud van een adequaat voorzieningenniveau in de kernen door stimulering van samenwerking en nieuwe impulsen van ondernemers.

Actie is nodig om de winkelgebieden toekomstbestendig te maken. De winkelgebieden hebben alle benodigde bouwstenen om dit te bereiken. Allereerst moet de basis op orde zijn, o.a. een goede samenwerking tussen de lokale belanghebbenden. Op basis hiervan kan gewerkt worden aan verdere verbetering van de fysieke ruimte, marketing en profilering, het (leren) kennen van de klant en deze kennis vertalen in concrete acties, alsmede het uitbouwen van de samenwerking met andere sectoren (o.a. agrarische en toerisme).

Actie A3	Kwaliteitsverbetering detailhandel
Doel	Uitbreiden van bestedingen en werkgelegenheid en behoud van voorzieningen door meer samenwerking en relevant aanbod
Indicator	Aantal werkzame personen in detailhandel (2015 = 1.200)

Aanpak	Doorontwikkelen winkelgebied Groesbeek (korte termijn acties) 1 Opzetten werkgroep in Groesbeek 2 Uitwerken ondernemingsplan Groesbeek door werkgroep (= plan van aanpak oprichten BIZ) - a inclusief nonline marketing plan - b Bepalen klantgroepen (en klantreis) - c Bepalen identiteit / waarom relevante bestemming 3 Oprichten BIZ Groesbeek 4 Uitvoering ondernemersplan Doorontwikkelen winkelgebieden Beek en Millingen (middellange termijn) 1 Bij voldoende draagvlak onder ondernemers, bovenstaande acties ook voor de kernen Millingen en Beek uitvoeren. 2 Verbinding zoeken tussen BIZ Groesbeek en ondernemers buiten het BIZ-gebied, met name uit de sector toerisme en recreatie (STER). Doorontwikkelen gemeentebreed (lange termijn) 1 Opzetten werkgroep gehele gemeente 2 Instellen gemeentebreed fonds voor retail en leisure 3 Nonline marketingplan gehele gemeente 4 Introduceren nieuwe concepten die worden ingegeven door snelle ontwikkelingen.
Organisatie • Trekker • Betrokken partijen	• Gemeente vooruitlopend op vorming werkgroep • Retail-ondernemers • Ondernemersverenigingen • STER
Rol gemeente	Aanjagen, coördineren en faciliteren
Indicatie jaarlijkse kosten gemeente	€ 15.000,00

4.3 Vestigingsklimaat en concurrentiekracht

B1 Innovatie en verduurzaming

Uitgangssituatie en trends

- De meeste bedrijven en instellingen zijn continu bezig met verbetering van hun dienstverlening, producten en processen en/of het vergroten van hun klantenkring. Structurele

aandacht voor innovatie op basis van een lange termijn strategie vindt minder plaats, zeker niet bij kleinere organisaties. Precieze informatie over het innovatievermogen van bedrijven in Berg en Dal zijn niet beschikbaar, maar er is geen reden om aan te nemen dat men in Berg en Dal meer of minder innovatief is dan elders. Om ook in de toekomst nog concurrerend te zijn, is aandacht voor en werken aan innovatie belangrijk.

- Eén van de uitdagingen hierbij is een betere balans te vinden tussen het economisch, functioneren (profit), de kwaliteit van het menselijk kapitaal (people) en de ecologische footprint van een bedrijf (planet). De gemeente Berg en Dal is op verschillende manieren samen met bedrijven actief om duurzaam ondernemen te stimuleren, o.a. via het ambitedocument De Groene Kracht op initiatief van o.a. MARN, deelname aan het Gelders Energie Akkoord en het lokale energieconvenant samen met Duits groep, Wijer-seikhout, Oosterpoort, De Poort, Sint Maartenskliniek, Pluryn, Nikkelen elektrotechniek, Van Kesteren en De Overhaag.
- Om de doelen van het Nationale Energieakkoord te halen, moet sterk worden ingezet op energiebesparing en duurzame energie (o.a. zon). Voor lokale bouw- en installatie-bedrijven ligt er een grote markt in verduurzaming van woningen en bedrijven. Hierbij kan gebruik worden gemaakt van allerlei regelingen, maar dit vergt het nodige rekenwerk. Gezamenlijke inzet op verduurzaming van woningen en bedrijven kan veel werk-gelegenheid, ook voor lager opgeleiden, opleveren.
- Naast de trend tot internationalisering / globalisering bestaat binnen het bedrijfsleven ook een trend tot meer aandacht voor regionale samenwerking en kringlopen, zoals tot uiting komend in initiatieven als promotie van regioproducten, 'local for local' en dorps- of wijk economie. Ook consumenten gaan lokaal/regionaal meer spullen samen delen (deeleconomie), zowel om kosten te besparen als om milieu- en ruimtebeslag te verminderen.

Ambitie innovatie

Om als bedrijf ook in de toekomst perspectief te hebben, dient ze oog te hebben voor regelmatige verbetering of vernieuwing van haar producten/diensten, processen en markten. Dit is vooral een verantwoordelijkheid van het bedrijf zelf, al dan niet in samenwerking met andere bedrijven en (kennis)instellingen. Hoewel de rol van de gemeente op dit vlak beperkt is, kan ze innovatie wel stimuleren (o.a. door het creëren van bewustwording over het belang ervan, bevordering van duurzaam ondernemen, ontwikkeling van regionale waardeketens en innovatief inkopen). Samen met georganiseerd bedrijfsleven en regionale aanjaagorganisaties (Oost NV, Health Valley, Greentech Alliance, Rijk van Nijmegen 2025-partners, etc.) wil de gemeente het innovatievermogen, het duurzaam opereren, en daarmee de concurrentiekracht van lokale bedrijven en instellingen verhogen.

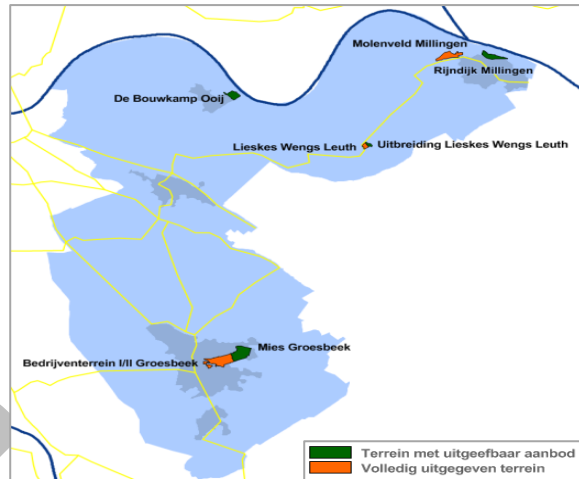
Actie B1	Stimulering van innovatie en verduurzaming
Doel	• Vergroten van het concurrentievermogen van Berg en Dalse bedrijven en instellingen door stimulering van innovatie en verduurzaming. • Ontwikkelen van regionale waardeketens (o.a. in voedselvoorziening, maar ook andere vormen van circulaire economie).

Indicatoren	• Jaarlijks tenminste 100 bedrijven en instellingen bereikt via voorlichting en advies over innovatie en verduurzaming. • Deelname van Berg en Dalse bedrijven en instellingen aan tenminste 3 projecten op het gebied van regionale waardeketens/circulaire economie.
Aanpak	1 Stimulering van innovatie binnen het MKB (inclusief bouw, industrie, detailhandel, toerisme en zakelijke diensten) - a Jaarlijks organiseren van een innovatieworkshop, al dan niet als onderdeel van de Bedrijvendag. - b Om het jaar verstrekken van innovatievouchers om het belang van innovatie te promoten en goede ideeën voor het voetlicht te brengen. - c Doorgeleiding van in innovatie geïnteresseerde bedrijven naar aanjaagorganisaties als Centrum voor Techniek Gelderland (RCT), Oost NV, Health Valley, etc.. 2. Bevorderen van duurzaam ondernemen (in aansluiting/aanvulling op Duurzaamheidsvisie) - a Stimuleren van energiebesparing c.q. vermindering van CO2-uitstoot, door verwijzing naar nationale en provinciale stimuleringsregelingen en meer bedrijven bij energieconvenant te betrekken. - b Stimuleren dat lokale bedrijven en instellingen betrokken worden bij regionale initiatieven voor meer circulaire economie. 3. Ontwikkeling van regionale waardeketens - a Opzetten van pilot van regionale voedselketen/unieke streekproducten, met voedselproducenten, horeca, winkels, verwerkers, etc.
Organisatie • Trekker • Betrokken partijen	• Gemeente • Ondernemersverenigingen • Aanjaagorganisaties als RCT Gelderland, Oost NV, Health Valley, Food Valley, Greentech Alliances • Kennisinstellingen als universiteiten Nijmegen, Wageningen, Twente, UMC Sint Radboud, HAN, TNO, ROC's
Rol gemeente	Aanjagen en verbinden
Indicatie jaarlijkse kosten gemeente	€ 20.000,00

B2 Ruimte voor bedrijvigheid

Uitgangssituatie

- Veel werkgelegenheid is te vinden in de kernen, het buitengebied en zorglocaties.
- Berg en Dal beschikt over zes bedrijventerreinen: De Bouwkamp in Ooij (5 ha), Lieskes Wengs in Leuth (3 ha), Molenveld (10 ha) en Rijndijk (11ha in Millingen aan de Rijn en Bedrijventerrein I/II (19 ha) en Mies (17 ha) in Groesbeek. In totaal is op De Bouwkamp, Lieskes Wengs en Mies nog 3,5 hectare beschikbaar, waarvan 1,7 hectare direct uitgeefbaar. Een deel van Mies is onhold, vanwege de situatie van de gronden en afspraken met huidige eigenaar.
- Een deel van de bedrijventerreinen is verouderd (Bedrijventerrein I/II in Groesbeek) en een deel is slecht ingepast (Molenveld Leuth, Bouwkamp Ooij en Lieskes Wengs Leuth).
- In termen van economische betekenis is de rol van bedrijventerreinen beperkt. Slechts 7,5% van de vestigingen en 10% van werkgelegenheid is te vinden op bedrijventerreinen. Wel betreft het terreinen met een sterke lokale oriëntatie, waar de bedrijven hechten aan lokale samenwerkingspartners, personeel en afzetmogelijkheden.

Belangrijkste trends en ontwikkelingen

- De vraag naar bedrijventerreinen is als gevolg van de economische crisis sinds 2008 fors gedaald, maar trekt sinds kort weer aan. De verwachting is dat de markt voor bedrijventerreinen in toenemende mate het karakter krijgt van een vervangingsmarkt, hoewel vooralsnog wel vraag blijft bestaan naar uitbreidingsruimte.
- De exponentiele groei van internet, ICT en dataverkeer is een aanjager van trends zoals het 'nieuwe werken' en 'smart industry' toepassingen, met minder ruimtegebruik per persoon en een dempende werking op de ruimtevraag naar werklocaties.
- Het belang van kennisuitwisseling, sociale contacten en innovatie leidt tot de ontwikkeling van broedplaatsen en campussen. Bedrijven in sommige sectoren hebben namelijk de behoefte om zich te clusteren om daarmee vernieuwing aan te jagen.
- Er is een tendens richting functiemenging, zowel via werken in woongebieden, als via andere functies op bedrijventerreinen en in het buitengebied. Overigens is functiemenging niet altijd eenvoudig, gezien de starheid van regelgeving en vigerende bestemmingsplannen.
- Bedrijventerreinen vormen steeds minder een afgelegen gebied met 'klokkendozen', maar een werkmilieu waarin zo goed mogelijk wordt ingespeeld op wensen van bedrij-

ven en werknemers qua gebouwconcepten, gezamenlijke voorzieningen en inrichting van de openbare ruimte.

- Het merendeel van de bedrijfsverplaatsingen vindt plaats binnen de regio, dus acquisitie van c.q. uitgifte aan regionale bedrijven heeft netto weinig effect voor de arbeidsmarkt (tenzij het bedrijf in de eigen kern geen groeimogelijkheden heeft en naar een locatie buiten de regio dreigt te vertrekken).
- Er is de afgelopen jaren sprake van een groot aanbod van bedrijventerreinen in de regio Arnhem-Nijmegen en maar weinig vraag. Het overaanbod in de regio heeft als consequentie dat niet flexibel kan worden ingespeeld op nieuwe ontwikkelingen, vanwege de verplichting om eerst bestaand aanbod te benutten. Bedrijven willen zich kunnen vestigen op de voor hen beste plek, maar dit kan nu niet altijd worden gefaciliteerd. Om dit probleem aan te pakken wordt er in de regio gewerkt aan een herijking van de Regionale Programmering Werklocaties. Doelstelling van de herijking is vraag en het aanbod van werklocaties in de regio Arnhem-Nijmegen zowel kwalitatief als kwantitatief met elkaar in balans brengen, zodanig dat de economische ontwikkeling en werkgelegenheidsgroei maximaal gestimuleerd worden

SWOT-analyse

Werklocaties	
Sterkten • Aantrekkelijke woon- en werkomgeving, nabij Nijmegen met volop voorzieningen • Volop ruimte voor werken buiten formele werklocaties	Zwakten • Beperkt aanbod direct uitgeefbaar bedrijventerreinen • Weinig bedrijfsruimte voor (door)starters • Matige uitstraling Bedrijventerrein I en II in Groesbeek • Matige landschappelijke inpassing van bedrijventerreinen Lieskes Wengs, Bouwkamp en Molenveld • Slechte digitale bereikbaarheid op bedrijventerreinen en in het buitengebied
Kansen • Verdere integratie van werken en wonen (wijkeconomie, hergebruik vrijkomende (o.a. agrarische) gebouwen), mits niet hinderlijk • Ontwikkelen beleid en bedrijfsruimte voor starters • Herstructurering / transformatie van bedrijventerrein • Intensivering van (bedrijfs)ruimte • Samenwerking zorginstellingen met sport-, vrijetijds-/ toeristische en andere bedrijvigheidsvoorzieningen	Bedreigingen • Grote en kleine ingrepen in het landschap kunnen leiden tot verrommeling, waardoor de landschapskwaliteit daalt • Vertrek bedrijven door geringe uitbreidingsmogelijkheden, beperkte kwaliteit werklocaties en matige bereikbaarheid

Ambitie ruimte voor bedrijvigheid

In Berg en Dal is 10% van de werkgelegenheid te vinden op bedrijventerreinen en 30% op zorglocaties. Op dit moment is slechts 1,7 ha bedrijventerrein beschikbaar. Om voldoende ruimte te hebben voor groei van bestaande en ontwikkeling van nieuwe werkgelegenheid (zowel startende ondernemers als bedrijvigheid van elders) en de concurrentiekracht van bedrijven te bevorderen, is een proactief beleid nodig, gericht op zowel uitbouw en kwaliteitsbehoud/-verbetering van bestaande locaties, als vestigingsmogelijkheden in kernen en buitengebied.

Actie B2	Ruimte voor bedrijvigheid
Doel	• Ruimtelijk faciliteren dat bestaande bedrijven in Berg en Dal kunnen groeien en nieuwe zich kunnen vestigen
Indicator	• Beschikbaarheid van voldoende bedrijfsruimte, zowel op bedrijventerreinen, in kernen als in het buitengebied. • Snel internet op alle bedrijventerreinen en in buitengebied in 2021.
Aanpak	1 Bedrijventerreinen - a Uitbreiding bedrijventerrein Mies in Groesbeek via ontwikkeling van Hulsbeek fase 1. - b Kwaliteitsbehoud en ruimtelijke inpassing van de bedrijventerreinen Bouwkamp (Ooij) en Lieskes Wengs (Leuth). - c Revitalisering en verduurzaming van bedrijventerrein I en II in Groesbeek. - d Nagaan of er behoefte is aan uitbreiding van bedrijventerrein in Millingen. - e Onderzoeken van de haalbaarheid van gemeenschappelijk parkmanagement voor alle bedrijventerreinen in de gemeente. - f Opdoen van inspiratie uit Rijk van Nijmegen 2025-project Smart Business Parc Wijchen over hoe de bedrijventerreinen in Berg en Dal met behulp van sensoren en hoogwaardige ICT (lokaal open source netwerk) een basis kunnen vormen voor kennisontwikkeling en innovatie. 2 Dorpscentra/werken aan huis - a Bieden van voldoende mogelijkheden om in en rond de woning te werken door de bestemmingsplannen kritisch te bezien op te beperkende voorwaarden. - b Bieden van voldoende bedrijfsruimte voor starters, bijvoorbeeld in vrijkomende/leegstaande gebouwen en/of in bedrijfsverzamelgebouwen die door marktpartijen worden gerealiseerd. - c Creëren van ontmoetings- en flexibele werkplekken voor (startende) ondernemers in bijvoorbeeld dorpshuizen. 3 Buitengebied - a Agrarische bedrijven die door willen groeien, zoveel mogelijk faciliteren door conform provinciaal plussenbeleid niet zozeer uit te gaan van een maximaal bouwblok (1,5 ha), maar van aanvullende kwaliteitsmaatregelen en draagvlak in de omgeving voor uitbreiding. - b Het (planologisch) mogelijk maken van niet-hinderlijke werkfuncties aan huis c.q. in vrijkomende (agrarische) gebouwen. Het bestemmingsplan buitengebied biedt hiervoor tal van mogelijkheden, maar zal regelmatig tegen het licht moeten worden gehouden op onnodig

	beperkende voorwaarden. c Actief meewerken aan alternatief gebruik van vrijkomende agrarische gebouwen door deelname aan het POP3-project van ZLTO, HAS en andere gemeenten in het Rijk van Nijmegen waarin boeren samen met ontwerpers, burgers en studenten innovatieve functieveranderingsmogelijkheden ontwikkelen. 4 Algemeen a Actieve inzet om leegstaande bedrijfspanden en winkels zoveel mogelijk weer met bedrijvigheid gevuld te krijgen (mede in kader van Ladder voor duurzame verstedelijking). b Faciliteren van de verdere uitrol van snel internet op bedrijventerreinen en in het buitengebied door samen met marktpartijen de mogelijkheden na te gaan voor glasvezel, straalverbindingen en/of upgrading van de huidige infrastructuur.
Organisatie • Trekker • Betrokken partijen	• Gemeente • Eventuele projectontwikkelaars/investeerders in bedrijfsruimte • Bedrijfsmakelaars • Groeiende, zich verbredende en stoppende agrariërs • Gevestigde en nieuwe ondernemers • Glasvezel/kabelbedrijven
Rol gemeente	Faciliteren, verbinden en aanjagen
Indicatie jaarlijkse kosten gemeente	€ 20.000,00

B3 Gebiedsontwikkeling langs Waal en Rijn

Uitgangssituatie/ontwikkelingen

- Het gebied langs Waal en Rijn (Ooijpolder, Millingen) vormt een prachtig, maar kwetsbaar gebied. Natuur, waterbeheer en recreatie vormen de belangrijkste functies, maar de grote investeringen in het kader van Ruimte voor de Rivier, het vrijkomen van voormalige steenfabrieken, afgravingslocaties en scheepswerf, de nog beschikbare ruimte voor economische activiteiten op bedrijventerreinen en in de dorpen bieden kansen voor nieuwe impulsen, die – binnen de gegeven randvoorwaarden van Natura 2000, Ruimte voor de Rivier, provinciale Omgevingsvisie, lokaal Landschapsontwikkelingsplan, e.d. – het gebied vitaal en aantrekkelijk houden.
- Het gaat om overwegend kleinschalige activiteiten, die aansluiten op de bestaande ontwikkelingen in natuur- en waterbeheer, zo goed mogelijk landschappelijk worden ingepast, en bijdragen aan extra bestedingen en werkgelegenheid in het gebied en daarmee aan behoud van het draagvlak voor voorzieningen en (direct of indirect) de financiering van natuurontwikkeling en –beheer.

- Het kan enerzijds gaan om plannen van ondernemers of ontwikkelaars die passen in of passend gemaakt worden voor de gestelde randvoorwaarden en anderzijds het proactief nagaan of aan bestaande ruimtelijke, natuur-, waterbeheer- e.d. plannen economische impulsen (meekoppelkansen) kunnen worden toegevoegd.

Ambitie gebiedsontwikkeling langs Waal en Rijn

Behoud van economische vitaliteit in Millingen aan de Rijn en Ooijpolder door het faciliteren van economische projecten die qua aard en schaal passen binnen de bijzondere ruimtelijke kwaliteiten van het gebied

Actie B3	Gebiedsontwikkeling langs Waal en Rijn
Doel	• Volop werkgelegenheid, bestedingen en voorzieningen binnen de randvoorwaarden die gelden voor dit gebied.
Indicator	• Uitvoering 5 haalbaarheidsstudies tot en met 2021.
Aanpak	In samenwerking met ondernemers, ontwikkelaars, grondeigenaren (o.a. Staatsbosbeheer) en medeoverheden onderzoeken van de haalbaarheid van onder andere: 1 Hergebruik/-ontwikkeling van de scheepswerf in Millingen en Reomi terrein 2 Ontwikkeling van een kleine insteekhaven voor toervaart nabij de ronding Kop van Pannerden (richting Pannerdens Kanaal als belangrijke Noord-Zuidverbinding). 3 Aanleg van een auto-afzetsteiger voor binnenvaart. 4 Ontwikkeling van een LNG tankstation voor de scheepvaart bij het huidige bunkerstation. 5 Opwaardering van het bestaande fiets- en voetveer tot een autoveer Millingen-Pannerden t.b.v. betere ontsluiting richting A12. 6 Herontwikkeling van de De Beijer-locatie in Kekerdome. 7 Economisch hergebruik van oude steenfabrieken, die nu door eigenaar Staatsbosbeheer overwegend worden afgeschermd en bestemd tot cultureel erfgoed. 8 Ontwikkeling van duurzame en ruimtelijk goed ingepaste verblijfsaccommodatie in Biesterveld of elders.
Organisatie • Trekker • Betrokken partijen	• Gemeente • Lokale ondernemers • Eventuele projectontwikkelaars/investeerders • Provincie en buurgemeenten
Rol gemeente	Verbinden, aanjagen en faciliteren
Indicatie jaarlijkse kosten gemeente	€ 20.000,00

B4 Stimulering nieuwe bedrijvigheid

Uitgangssituatie

- Het aantal startende ondernemers (KvK-inschrijvingen) varieerde de afgelopen jaren van 40-70. Ten opzichte van het totaal aantal vestigingen komt dit min of meer overeen met het Gelderse gemiddelde.
- Mede door de uitstroom van arbeidskrachten uit o.a. bouw en zorg is er een toename van het aantal ZZP'ers.
- Veel nieuwe ondernemingen blijven klein en groeien niet door.
- De afgelopen jaren is nauwelijks aan actieve werving van bedrijven van buitenaf gedaan. Door de – in de ogen van buitenstaanders – matige bereikbaarheid en beperkte huisvestingsmogelijkheden zijn de kansen op het aantrekken van bedrijven van elders beperkt. Wel zijn diverse o.a. grotere bedrijven uit de gemeente vertrokken.

Belangrijkste trends en ontwikkelingen

- Meer maatschappelijke aandacht en waardering van ondernemerschap en startende bedrijven.
- Nieuwe ondernemers zijn vooral op zoek naar markttoegang, financiering, flexibele bedrijfsruimte, netwerken en goed personeel. Er is een uitgebreid ondersteuningsaanbod vanuit KvK, banken, ondernemersverenigingen, e.d., maar dit is versnipperd en sluit niet altijd aan op de behoeften.
- Banken blijven terughoudend in het verstrekken van kapitaal aan jonge en innovatieve bedrijven. Er ontstaan echter nieuwe financieringsmogelijkheden, o.a. via Qredits, business angels (succesvolle ondernemers die hun bedrijf hebben verkocht), kredietcoöperaties en crowd funding.

SWOT-analyse

SWOT nieuwe bedrijvigheid	
Sterkten • Aantal starters/nieuwe inschrijvingen schommelt rond het Gelders gemiddelde • Van oudsher ondernemende cultuur, o.a. in bouw	Zwakten • In verleden weinig expliciete aandacht en ondersteuning voor startende ondernemers • Relatief weinig starters groeien door. • Beperkt aanbod van bedrijfsruimte voor bedrijven die willen starten of groeien
Kansen • Maatschappelijk, in onderwijs en beleid meer positieve grondhouding voor ondernemerschap en starters (o.a. Start-up Delta). • Snelle groei van ZZP'ers, die (deels) op zoek zijn naar lokale mogelijkheden en netwerken. • Uitbreiding van kapitaalaanbod aan (jonge) bedrijven.	Bedreigingen • Beperkt aanbod van flexibele en goedkope bedrijfsruimte. • Maatschappelijke weerstand tegen nieuwe bedrijvigheid in het buitengebied. • In deel gemeente onvoldoende snel internet. • Sterke concurrentie tussen gemeenten bij acquisitie van bedrijven

Ambitie nieuwe bedrijvigheid

Naast het koesteren van bestaande bedrijven is het voor de vitaliteit en dynamiek in de gemeente van belang om ook nieuwe starters en belangstellende bedrijven van buitenaf te faciliteren. In samenwerking met andere partijen wordt ingezet op groei van het aantal startende ondernemingen en doorgroei, het aantrekken van bedrijven van elders, en ontwikkeling van nieuwe economische dragers in het buitengebied.

Actie B4	Stimulering nieuwe bedrijvigheid
Doel	• Meer en betere startende ondernemingen en doorgroei. • Faciliteren van nieuwe economische dragers in het buitengebied. • Aantrekken van bedrijven van buiten de gemeente.
Indicatoren	• Tenminste 60 startende ondernemers per jaar. • Vrijkomende agrarische gebouwen worden zoveel mogelijk ingevuld met andere werkfuncties.
Aanpak	1. Ondersteuning startende ondernemingen, ZZP'ers en groeiers - a Vestigingsmogelijkheden: bieden van voldoende mogelijkheden in en rond woning, in vrijkomende/leegstaande gebouwen, door markt te ontwikkelen bedrijfsverzamelgebouwen en flexibele locaties, bijvoorbeeld dorpshuizen. - b Dienstverlening: via gemeentelijk aanspreekpunt / bedrijfscontactpersoon laagdrempelig toegang bieden tot c.q. doorverwijzen naar bestaande dienstverlening voor starters en ZZP'ers vanuit o.a. KvK, banken, bedrijfscoaches, e.d. (deels verenigd in Startersplatform Arnhem-Nijmegen). - c Netwerkvorming: faciliteren van regelmatige bijeenkomsten van geïnteresseerde starters en ZZP'ers, onderling en met bestaande ondernemers/netwerken. - d Promotie: regelmatig starters gelegenheid bieden om zich te presenteren aan de gemeenschap, via korte presentatie in weekblad ('Starter van de week of maand'), Bedrijvendag, e.d.. - e Inkoop/aanbesteding: bij gemeentelijke inkoop en aanbesteding nagaan of geen onnodige drempels voor starters en kleine bedrijven worden opgeworpen. - f Starters expliciet wijzen op de mogelijkheden van ondersteuning via BBZ, en regionale initiatieven als IkStartSmart en OndernemersPunt Nijmegen. 2 Nieuwe Economisch Dragere in landelijk gebied - a Functieveranderingsbeleid en bestemmingsplan buitengebied regelmatig beoordelen en zo nodig herijken op onnodig beperkende voorwaarden, alsmede het functieveranderingsbeleid vernieuwen via het POP3-project m.b.t. vrijkomende agrarische gebouwen. - b Faciliteren van niet-hinderlijke economische activiteiten (ambachten, zakelijke en persoonlijke dienstverlening, ICT, recreatie, zorg, e.d.) als neven- of hoofdactiviteit, onder andere in vrijkomende agrarische gebouwen. 3 Acquisitie van bedrijven van buitenaf - a Proactief relatiebeheer met (middel)grote bedrijven en instellingen

	om (voor zover mogelijk) te voorkomen dat ze uit de gemeente vertrekken. b Actief uitdragen dat uitgeefbare kavels, bedrijfspanden, winkels, etc. ook beschikbaar zijn voor bedrijven van buiten de gemeente. c Regelmatig overleg met Oost NV, verantwoordelijk voor de (inter)nationale acquisitie in Gelderland en Overijssel, om Berg en Dal op de kaart te zetten en te sparren welke vestigingsplaatsfactoren versterkt kunnen worden.
Organisatie • Trekker • Betrokken partijen	• Gemeente • Oost NV • Rabo- en andere banken • Ondernemersverenigingen • Ondersteuningsorganisaties als Oost NV, RVO
Rol gemeente	Aanjagen, verbinden en faciliteren
Indicatie jaarlijkse kosten gemeente	€ 15.000,00

4.4 Gemeentelijke dienstverlening en samenwerking

C1 Ondernemersklimaat

Uitgangssituatie

- Het onderzoek 'MKB-vriendelijkste gemeente van Nederland 2015/2016' naar het lokale ondernemersklimaat bestaat uit vier onderdelen waarop Berg en Dal is beoordeeld:
 - Tevredenheid van de ondernemers: Berg en Dal scoort in 2015 gemiddeld een 6,5 en in 2012/2013 een 6,3.
 - Gemeentelijke communicatie en beleid: de maximumscore op dit onderdeel is theoretisch 4,0 punten. Berg en Dal scoort in 2015 1,9 punten, tegenover 2,1 punten in 2012/2013.
 - Beoordeling van de ondernemers op de prijs/kwaliteitsverhouding van de gemeentelijke lasten. Berg en Dal scoort in 2015 een gemiddeld rapportcijfer van 6,2, in 2012/2013 was dat een 5,9.
 - Het imago van de gemeente: de score van Berg en Dal wordt later bekend.
- Ten opzichte van 2012/2013 (zie tabel op volgende pagina) scoort Berg en Dal in de editie van 2015/2016 over het algemeen iets hoger. De gemeente is derhalve op de goede weg om haar ondernemersklimaat aantrekkelijker te maken. Desalniettemin zijn

er op diverse onderdelen nog stappen voorwaarts te zetten (i.e. snelheid van werken, begrip voor ondernemers en vergunningverlening).

- De gemeente beschikt over een beleidsmedewerker economische zaken (1 fte) en een beleidsmedewerker toerisme en recreatie (0,66 fte). Zij vallen onder het cluster ruimte. Daarnaast zijn er bij andere afdelingen diverse medewerkers actief voor bedrijven of arbeidsmarkt. De gemeente heeft ambtelijk en bestuurlijk regelmatig overleg met de verschillende ondernemersverenigingen en de EZ-wethouder en bedrijfscontactfunctionaris leggen vrijwel wekelijks bedrijfsbezoeken af.

	2013	2015
Snelheid van werken	5,8	6,1
Communicatie	6,1	6,4
Vriendelijkheid en beleefdheid	6,8	7,1
Toegankelijkheid	6,4	6,7
Deskundigheid	6,0	6,3
Betrouwbaarheid	6,3	6,5
Begrip voor ondernemers	5,7	6,1
Vergunningverlening	5,8	6,2
Veiligheid	6,7	6,6
Snelheid van betalen	5,6	6,7

Belangrijkste trends en ontwikkelingen

- Burgers en ondernemers worden steeds kritischer en stellen hogere eisen aan beleid en dienstverlening van de overheid. Hierbij bestaat een spanningsveld tussen de gewenste positieve insteek en snelheid van de gemeente versus het behartigen van het algemeen belang en de noodzakelijke zorgvuldigheid van besluitvorming. De rol van de gemeente van het tegengaan van ongewenste ontwikkelingen wordt door de meeste ondernemers onderschreven en men vraagt dan ook vooral een positieve grondhouding (wanneer kan iets wel) en helderheid over de geldende randvoorwaarden en duur van procedures.
- De rol van gemeente (en provincie) verschuift van vooral sturend en beherend naar regie en netwerkvorming, waarbij meer verantwoordelijkheid bij burgers en ondernemers zelf wordt gelegd en de gemeente hun initiatieven zo goed mogelijk faciliteert. De werkgroep Bestuurlijke Vernieuwing van de gemeenteraad heeft dit verder uitgewerkt in een zevental richtinggevende principes (notitie 22 april 2016), waaronder een passende vorm van communicatie en participatie, dienstbaarheid, klantgedrevenheid, actief meedenken en transparantie.
- Hoewel al jaren geroepen wordt om het terugdringen van regeldruk voor ondernemers, is hier in de praktijk nauwelijks sprake van, mede door voortdurende druk van publiek en politiek om extra maatregelen voor het tegengaan van risico's en incidenten. De gemeente heeft slechts beperkt invloed op de wet- en regelgeving, omdat de meeste wordt gemaakt door Rijk, Europa en provincie.

SWOT-analyse

SWOT Gemeentelijke organisatie	
Sterkten ● Relatief overzichtelijke gemeente, met korte lijnen richting burgers en bedrijven ● Ondanks fusieproces waardering van ondernemers op meeste punten verbeterd	Zwakten ● Voormalige gemeenten beperkte capaciteit en afgelopen jaren nodig voor stroomlijning organisatie en integratie processen ● Beperkte menskracht en middelen gemeentelijk organisatie voor economisch beleid ● Buiten de vrijetijdsector (STER, met 45% van de vestigingen) is de organisatiegraad van het bedrijfsleven beperkt (ca 10%)
Kansen ● Sterkere inzet op samenwerking EZ en sociaal domein (accountmanagement en bedrijvenbenadering) gericht op herintreding ● Lokale mogelijkheden en social return als onderdeel gemeentelijk aanbestedingsbeleid	Bedreigingen ● Onvoldoende middelen en expertise gemeente ten aanzien van bepaalde terreinen (i.e. innovatie en subsidies) ● Als Berg en Dal beperkte rol in stedelijk netwerk

Ambitie ondernemersklimaat

Zoals bijvoorbeeld uit de startnotitie van de werkgroep Bestuurlijke Vernieuwing van de raad blijkt, streeft de gemeente naar klantgericht en dienstverlenend werken, waarbij belanghebbenden vroegtijdig bij planontwikkeling en –uitvoering worden betrokken, en resultaatgericht en integraal wordt gewerkt. Uit het tweejaarlijkse onderzoek van MKB-Nederland naar de MKB-vriendelijkste gemeente van Nederland blijkt dat het rapportcijfer voor Berg en Dal is toegenomen van 6,3 in 2012/2013 naar 6,5 in 2015/2016, maar dat er op diverse punten nog verbeteringen mogelijk zijn. De gemeente wil de klanttevredenheid en het imago van Berg en Dal bij ondernemers verder verhogen door gemeentelijk beleid en dienstverlening verder te optimaliseren, de samenwerking met ondernemers en burgers over economisch beleid en projecten uit te bouwen en de communicatie verder te verbeteren.

Actie C1	Optimaliseren van de dienstverlening aan ondernemers
Doel	● Optimalisering van gemeentelijk beleid en dienstverlening aan ondernemers (inclusief regionale uitvoeringsorganisaties als WerkBedrijf en Omgevingsdienst), zodat ontwikkelingsmogelijkheden zoveel mogelijk worden gestimuleerd en vergunningverlening e.d. beter en sneller verlopen.
Indicatoren	● Rapportcijfer van ondernemers over lokale ondernemersklimaat van 6,5 in 2015 naar tenminste 7,0 in 2021. ● Berg en Dal in top 10 van meest ondernemersvriendelijke gemeenten in Gelderland.
Aanpak	1 Vroegtijdige ondernemersinbreng in relevante beleidsvorming en projecten, door concept-plannen ter consultatie aan ondernemersverenigingen voor te leggen (vergt ook proactieve rol van – georganiseerd – bedrijfsleven zelf). 2 Zowel bestuurlijk als ambtelijk uitdragen (ook GR-en) van een proactieve benadering richting bedrijven en instellingen met plannen: - a positieve grondhouding (“ja, mits ...”);

	- b één aanspreekpunt voor vraag/procedure van bedrijf (frontoffice); - c stroomlijning van backoffice dat vanuit verschillende domeinen vraag behandelt (inclusief opleiding van betrokken medewerkers in ondernemersvriendelijk werken); - d heldere communicatie over de werkwijze, geldende regelgeving en doorlooptijd van behandeling (binnen welke termijn besluit); - e indien plan in huidige vorm niet mogelijk is, proactief meedenken over hoe initiatief wel kan worden gerealiseerd (met inachtneming van algemeen belang, waarop later moet worden getoetst); - f zo mogelijk, proactief meedenken over mogelijkheden om plan te verbeteren en/of te verbinden met andere initiatieven of ondernemers. 3 Voortzetting van regelmatige bedrijfsbezoeken van wethouder, bedrijfscontactfunctionaris en College. 4 Organisatie van een jaarlijkse Bedrijvendag, met aansprekende thema's als innovatie, human capital ontwikkeling, duurzaam ondernemen, e.d.. 5 Actief stimuleren dat bij gemeentelijke inkoop en aanbesteding (consortia van) lokale bedrijven tenminste een gelijkwaardige kans hebben om te offrenen. 6 Stimuleren dat het regionaal WerkBedrijf Rijk van Nijmegen zich niet vooral focust op het aan het werk brengen van mensen, maar ook meer op de vervulling van vacatures van lokale bedrijven. 7 Stimuleren van een meer ondernemersvriendelijke houding van de Omgevingsdienst Regio Nijmegen. 8 Regelmatige publiciteit over ontwikkeling en successen van economie en arbeidsmarkt in Berg en Dal.
Organisatie • Trekker • Betrokken partijen	• Gemeente • Lokale ondernemersorganisaties • Regionale uitvoeringsorganisaties (WerkBedrijf, Omgevingsdienst)
Rol gemeente	Beheren, faciliteren en coördineren
Indicatie jaarlijkse kosten gemeente	€ 10.000,00

C2 Regionale samenwerking

Uitgangssituatie

- De gemeente Berg en Dal participeert in tal van overlegstructuren die voor de economie en arbeidsmarkt van belang zijn, waaronder de voormalige Stadsregio Arnhem-Nijmegen (nu Gemeenschappelijk Orgaan, of GO), Regionaal Programmeringsoverleg Bedrijventerreinen, Samenwerking Arbeidsmarkt Rijk van Nijmegen (SAR), Veiligheidsregio Gelderland-Zuid.
- Regionale uitvoeringsorganisaties o.a. Werkbedrijf, GR Breed, Omgevingsdienst, MARN, DAR NV, RBT KAN, Leisurelands en Grenzland Draisine GmbH,
- Grensoverschrijdend maakt de gemeente Berg en Dal deel uit van de Euregio Rijn-Waal, die inzet op het intensiveren van de samenwerking in het grensgebied op het terrein van o.a. economie (kansrijke clusters, recreatie en logistiek), arbeidsmarkt, opleidingen, zorg en cultuur.
- Bovendien zijn er diverse aanjaagorganisaties waar de gemeente niet rechtstreeks in participeert, maar waar wel gebruik van kan worden gemaakt bij de uitvoering van haar economisch beleid. Het gaat onder meer om de Economic Board regio Arnhem-Nijmegen waarin overheid, werkgevers en kennisinstellingen samenwerken aan een sterkere profilering van de regio Arnhem-Nijmegen als geheel in internationaal en nationaal verband, lobby op witte vlekken in het regionaal economisch vestigingsklimaat en het stimuleren van duurzame economische groei en innovatie (m.n. in health, energy, food en cross-overs, maar ook logistiek, chemie, maakindustrie en creatieve industrie) in de regio. Daarnaast betreft het onder meer Oost NV, Health Valley, Food Valley, Greentech Alliances en Regionaal Centrum voor Technologie Gelderland.

Belangrijkste trends en ontwikkelingen

- Door de hogere eisen die burgers aan de overheid stellen en decentralisatie van beleidsterreinen van Rijk en provincie naar gemeenten worden kleinere gemeenten in toenemende mate 'gedwongen' om met buurgemeenten samen te werken om voldoende kwaliteit en slagkracht voor beleidsontwikkeling en uitvoering te hebben.
- Bovendien wordt erkend dat o.a. economie en arbeidsmarkt niet ophouden bij de gemeentegrenzen, maar onder meer de planning van bedrijventerreinen, stimulering van de arbeidsmarkt en oplossing van bereikbaarheidsknelpunten het best op regionaal niveau kunnen worden aangepakt.
- De tendens richting participatiemaatschappij en regiegemeente betekent ook dat de gemeente meer naar buiten treedt en samenwerking met burgers, ondernemers en kennisinstellingen aangaat, niet alleen op lokaal, maar ook op regionaal niveau (zoals bijvoorbeeld blijkt uit het Rijk van Nijmegen 2025-traject van de Rabobank en 7 gemeenten in het Rijk van Nijmegen).

SWOT-analyse

SWOT Regionale samenwerking	
Sterkten ● Deelname in tal van regionale samenwerkingsverbanden ● Gemeente door buurgemeenten erkend als constructieve partner die actief meedenkt (hoewel klein)	Zwakten ● Gemeente relatief klein, waardoor slechts beperkte stem in uitvoerings- (o.a. WerkBedrijf en ODRN) en overlegstructuren ● Weinig prioriteitstelling in regionale samenwerking en vaak niet duidelijk wat gemeente daarin wil halen en brengen. ● Beperkte samenwerking in regio Arnhem-Nijmegen, mede door teloorgang Stadsregio. ● Beperkte samenwerking met buurgemeenten in Duitsland.
Kansen ● Grotere inzet van hogere overheden (EU, rijk, provincie) op samenhangende stedelijke netwerken, o.a. Arnhem-Nijmegen ● Versterkte samenwerking in Rijk van Nijmegen, mede door RvN2025-traject. ● Meer bewuste inzet op structuren waar voor Berg en Dalse bedrijven en beroepsbevolking de grootste kansen liggen, terwijl in andere structureren vooral reactieve opstelling (meeliften)	Bedreigingen ● Onvoldoende middelen en expertise van de gemeente om de regionale kansen optimaal te benutten ● Onvoldoende politieke en bestuurlijke bereidheid tot het maken van keuzes, waardoor versnipperde en minder effectieve inzet

Ambitie regionale samenwerking

De economie in de gemeente Berg en Dal is sterk verweven met de economie in de regio Arnhem – Nijmegen. Een sterke regionale economie is van belang om nationaal en internationaal concurrerend te blijven. Om de economie in de regio te versterken en de belangen van de eigen beroepsbevolking en bedrijven te behartigen, is goede samenwerking in regionaal verband belangrijk. De gemeente werkt al op verschillende manieren met buurgemeenten samen en wil haar inzet optimaliseren door vanuit een zelfbewuste positie (“we hebben het nodige te bieden”) duidelijk te bepalen welke meerwaarde in de samenwerking wordt gezocht (“wat willen we halen”).

Actie C2.	Uitbouwen regionale samenwerking
Doel	● Intensiveren van de strategische samenwerking in de regio ten gunste van Berg en Dalse bedrijven en werknemers
Indicator	● Tenminste 100 Berg en Dalse bedrijven en instellingen zijn actief in regionale samenwerkingsverbanden.
Aanpak	1 Algemeen - a Regelmatig kritisch nagaan waarom de gemeente participeert in samenwerkingsverbanden en wat men daarin concreet wil halen en brengen c.q. wat het kost en wat het opbrengt. - b Via uiteenlopende vormen van communicatie (persberichten, Bedrijvendag, website) regelmatig ondernemers en beroepsbevolking attenderen op de ondersteuningsmogelijkheden die aanjaagorganisaties bieden. 2 Rijk van Nijmegen - a Actieve participatie in Rijk van Nijmegen 2025-projecten, met name

	zorgtoerisme, regiopromotie, de nieuwe winkelstraat, faciliteren van start-ups en groeiers en arbeidsmarkt. b Deelname in de Werkgroep Circulaire Economie gericht op het sluiten van regionale kringlopen, verduurzamen van processen en producten, en stimuleren van nieuwe businessmodellen. 3 Gemeenschappelijk Orgaan/Triple Helix/Economic Board Actieve belangenbehartiging van gemeente in regionaal verband. 4 Euregio Rijn-Waal a Regelmatig contact met programmamanagers van de Euregio Rijn-Waal te Kleve over projecten die in ontwikkeling zijn om te bezien of deze interessant kunnen zijn voor Berg en Dalse bedrijven en instellingen en vervolgens deze bedrijven en instellingen hierop attenderen. b Promotie van het GrensInfoPunt te Kleve als vraagbaak voor werken in Duitsland.
Organisatie - Trekker - Betrokken partijen	- Gemeente - Samenwerkingsverbanden - Aanjaagorganisaties (Oost NV, RCT Gelderland, Health Valley, etc.) - Euregio Rijn-Waal
Rol gemeente	Coördineren, stimuleren
Indicatie jaarlijkse kosten gemeente	€ 10.000,00

4.5 Overzicht kosten

Door de jaarlijkse kosten voor uitvoering van de negen actielijnen bij elkaar op te tellen ontstaat onderstaand totaal overzicht. Dit is exclusief de kosten voor uitvoering van de Kadernota Toerisme en de Duurzaamheidsvisie. De inschatting zal op basis van praktijk, voortschrijdend inzicht en opkomende ambities jaarlijks moeten worden herijkt.

Tabel 3.1 Indicatie jaarlijkse kosten gemeente uitvoering actieplan 2017-2021

Actielijnen	Kosten per jaar
A1 Crossovers vrijetijdseconomie	€ 10.000
A2 Zorgeconomie	€ 20.000
A3 Detailhandel	€ 15.000
B1 Innovatie	€ 20.000
B2 Ruimte voor bedrijvigheid	€ 20.000
B3 Gebiedsontwikkeling Waal en Rijn	€ 20.000
B4 Nieuwe bedrijvigheid	€ 15.000
C1 Gemeentelijke dienstverlening	€ 10.000
C2 Regionale samenwerking	€ 10.000
Totaal:	€ 140.000

4.6 Work in progress

De economie verandert snel en jaarlijks is een herijking van het uitvoeringsprogramma nodig. Na twee jaar vindt een evaluatie van de uitvoering en resultaten van het economisch beleid plaats als voorbereiding voor een hernieuwd plan voor de periode na 2021.

Deze economische visie is tot stand gekomen op basis van de inbreng van tal van partijen.

Gemeentelijke projectgroep

- Sylvia Fleuren, wethouder EZ (vz.)
- Stef van der Graaf, Beleidsmedewerker EZ/bedrijfscontactpersoon (secr.)
- Ellen van Dorst, Beleidsmedewerker Zorg/WMO
- Sytze Hamstra, Beleidsmedewerker Werk & Inkomen
- Ger Klaassen, Beleidsmedewerker RO
- Maarten Merkus, Beleidsmedewerker Natuur & Landschap
- Martine Norden, Beleidsmedewerker Toerisme & Recreatie
- Mirjam van Riessen, Beleidsmedewerker Duurzaamheid
- Huub Verouden, Hoofd RO

Klankbordgroep ondernemers/maatschappelijke partijen

- Erik de Gans, Stichting Toerisme en Recreatie (STER)
- Marike Kievits, Pluryn
- Martien Nillesen, ZLTO Rijk van Nijmegen
- Geert Kroes, Terra Vita
- Ben Wijnhoven, Wolfsberg, Horeca Nederland Berg en Dal
- Johannes van den Bent, Pannenkoekenhuis Duivelsberg, STER
- Harm Hubers, MKB Groesbeek
- Ramon Jahn, Tinnengieterij de Tinnen Roos, Millingen
- Frank Heijmen, Bunkerbedrijf Heijmen, Ondernemersvereniging Millingen
- Pjotr van der Horst, Brasserie/Herenboerderij, Groesbeekse Ondernemersvereniging
- Henk Zwartbol, Adviesbureau, Ondernemersvereniging Ubbergen
- Wim Vermeulen, Aannemersbedrijf Vermeulen, bedrijventerrein Bouwkamp Ooij
- Emiel Mathijssen, Hubbers Interieurbouw, bedrijventerrein Lieskes Wengs
- Jan en Richard van Kesteren, Aannemersbedrijf Van Kesteren, bedrijventerrein Mies
- Colin Hendriks, Autoschade Nielen, bedrijventerrein Millingen
- José Toonen/Lucile Braam, WerkBedrijf Rijk van Nijmegen
- Henry Brinkhof, Werkgroep Milieubeheer Groesbeek

Interviews Collegeleden

- Mark Slinkman, burgemeester, Veiligheid, Regionale samenwerking
- Sylvia Fleuren, wethouder EZ, Werk, Inkoop
- Ria Barber, wethouder RO, Verkeer en Vervoer, Grondzaken
- Sjaak Thijsen, wethouder Wonen, Zorg, Welzijn
- Erik Weijers, wethouder Duurzaamheid, Natuur, Onderwijs

Interviews ambtenaren

- Davy Beumer, Beleidsmedewerker Verkeer en Mobiliteit
- Ellen van Dorst, Beleidsmedewerker Zorg/WMO
- Stef van der Graaf, Beleidsmedewerker EZ
- Sytze Hamstra, Beleidsmedewerker Werk & Inkomen
- Anneke Kolmans, Beleidsmedewerker Onderwijs
- Maarten Merkus, Beleidsmedewerker Natuur & Landschap
- Martine Norden, Beleidsmedewerker Toerisme & Recreatie
- Mirjam van Riessen, Beleidsmedewerker Duurzaamheid/Energie
- Huub Verouden, Hoofd RO

Externe stakeholders

Interviews

Zorgeconomie

- Fieke van Deutekom, Directeur Kalorama
- Mark van Houdenhoeven, Voorzitter Raad van Bestuur Sint Maartenskliniek
- Marike Kivits, Manager Groesbeek Pluryn
- Jelle de Visser, Raad van Bestuur ZZG Zorggroep
- Hans de Vos, Manager Rijk van Nijmegen ZZG Zorggroep

Gebiedsontwikkeling langs Waal-Rijn

- Celine Bijskens, Adviseur Cultuurhistorie en Landschap Staatsbosbeheer
- Frank Heijmen, Bunkerbedrijf Heijmen Millingen
- Harry van Loon/Pim van Os, Strijbosch Thunnissen Makelaars over Scheepswerf Millingen
- Henk Zwartbol, Adviesbureau over Insteekhaven kop Waal/Pannerdens Kanaal

Detailhandel

- Rob Weiss, Ik Onderneem! BV

Workshop zorgtoerisme

Accommodaties Berg en Dal

- Frans Belgers
- Johan Belgers
- Michael van Yperen
- Berno Hermsen
- Marcel Hoogenboom
- Desirée van Diepen
- Peter Vos
- Camping de Oude Molen
- Recreatiepark De Zeven Heuvelen
- Hotel en Bungalowpark De Zeven Heuvelen
- Groepsaccommodatie Maikenshof
- Fletcher Hotel Erica
- Fletcher Hotel Valmonte
- Hampshire Hotel Holthurnsche Hof

Zorg- en serviceaanbieders

- Wendy van Doorn
- Karin Reesing
- Marianne van Doorn
- Leonie Baltussen
- Buurtzorg Groesbeek
- Thuiszorg Groot Gelre
- TVN Thuiszorg
- Home Instead Thuiservice

Overig

- Rick van Zadelhoff
- RBT KAN

RvN2025-traject

- Inge van Dreumel
- Henny van Benthem
- Ronald Valenteijn
- Communicatiekrachten
- MediaMail
- Het Buitencentrum Groepsaccommodaties

Kadernota Toerisme

- Twee brainstormsessies olv ZKA

Rijk van Nijmegen 2025-traject

- Dialoogsessie Berg en Dal, april 2016

Werkbezoeken

Afgelopen jaar heeft de portefeuillehouder (samen met bedrijfscontactfunctionaris en/of beleidsmedewerker Toerisme) meer dan 70 werkbezoeken afgelegd aan grote en kleine bedrijven in de gemeente.